

De invloed van formele instituties op samenwerking bij organische gebiedsontwikkeling in Seoul

In hoeverre is de aan- of afwezigheid van sociale cohesie van invloed op de samenwerking
bij organische gebiedsontwikkeling en in hoeverre wordt de relatie tussen beide
beïnvloed door formele instituties

Brent Houterman

Bachelorthesis Geography, Planning and Environment

Nijmegen School of Management

Radboud University Nijmegen

Augustus 2019

De invloed van formele instituties op samenwerking bij organische gebiedsontwikkeling in Seoul

In hoeverre is de aan- of afwezigheid van sociale cohesie van invloed op de samenwerking
bij organische gebiedsontwikkeling en in hoeverre wordt de relatie tussen beide
beïnvloed door formele instituties

Datum: 16 augustus 2019

Bachelorthesis Geography, Planning and Environment
Nijmegen School of Management
Radboud University Nijmegen

Auteur:

Brent Houterman

Studentnummer:

4629930

Begeleider:

Prof. Dr. Erwin van der Krabben

Aantal woorden hoofdtekst:

14.643

Voorwoord

Een jaar geleden had ik nooit durven te dromen om nu te mogen vertellen welke bijzondere ervaring ik afgelopen half jaar heb opgedaan. Wanneer je denkt aan het schrijven van je bachelor thesis denk je vaak aan een eenzijdig proces dat zich vooral voordoet in de vorm van literatuuronderzoek. Echter mag ik mijzelf een van de gelukkigen noemen die de kans kreeg om dit pittige proces te verrijken met een bezoek aan de hoofdstad van Zuid-Korea: Seoul. De eerste twee weken van mei heb ik dan ook mijn tijd doorgebracht in Seoul om een survey af te nemen bij ongeveer 300 Zuid-Koreaanse respondenten.

Om de bacheloropleiding Geografie, Planologie en Milieu af te ronden dient er een thesis geschreven te worden in het laatste jaar van de opleiding. Bij het doorgeven van mijn voorkeur voor de scriptieonderwerpen viel mijn oog al snel op dit onderwerp. In samenwerking met zes andere studenten van de Radboud Universiteit afreizen naar Zuid-Korea om daar in de hoofdstad onderzoek te doen naar organische gebiedsontwikkeling. In samenwerking met studenten van de Ewha Womans University zijn enquêtes afgenomen en aan de hand . Dit onderzoek richt zich in het specifiek op de invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking in organische gebiedsontwikkeling en hoe formele instituties hier van invloed op kunnen zijn.

Allereerst wil ik graag mijn begeleider Erwin van der Krabben bedanken voor het organiseren van deze onderzoeksreis en de prettige begeleiding van de afgelopen maanden. Vervolgens wil ik de studenten van de Ewha Womens University en hun begeleider Klaas Kresse bedanken voor gastvrijheid en de assistentie bij het verrichten van het veldwerk. Ten slotte wil ik Willem, Emma, Joost, Sjoerd, Emil en Job bedanken voor de prettige samenwerking en de geweldige tijd die wij hebben beleefd in Seoul.

Ik wens u veel plezier met het lezen van mijn bachelorscriptie.

16 augustus 2019

Brent Houterman

Radboud Universiteit Nijmegen

Samenvatting

Afgelopen decennia heeft de manier van ruimtelijk plannen een grote ontwikkeling doorgemaakt. Steeds vaker zien we dat overheden ervoor kiezen om de traditionele manier van denken en plannen achter zich laten en nieuwe ontwikkelingsstrategieën toe te passen. Door de explosieve urbanisatie in de jaren '90 van de vorige eeuw en de financiële crisis werden overheden onder druk gezet om een nieuwe manier van ontwikkelen. Organische gebiedsontwikkeling is een van deze nieuwe ontwikkelingsstrategieën en neemt steeds vaker de rol over van integrale gebiedsontwikkeling.

Organische gebiedsontwikkeling onderscheidt zich van integrale gebiedsontwikkeling door het kleinschalige karakter en het geleidelijkere verloop van de ontwikkeling. Bij organische gebiedsontwikkeling neemt de overheid een faciliterende rol aan en houdt zich relatief afzijdig, zeker in vergelijking met integrale gebiedsontwikkeling. Hierdoor krijgen lokale stakeholders en eindgebruikers de kans om zelf richting te geven aan het te ontwikkelen gebied.

Het ontwikkelen van een gebied op organische wijze leidt echter tot problemen. Want wanneer een schaars goed, waar we grond onder kunnen scharen, uit handen wordt gegeven door de overheid zullen individuen enkel beslissingen nemen die hun eigen belangen vertegenwoordigen. Om dit probleem op te lossen stelde Garrett Hardin twee oplossingen voor: staatsregulatie en privatisering. Echter lijken deze oplossingen niet volledig te werken. Elinor Ostrom introduceert daarom een derde oplossing: zelforganisatie. Om zelforganisatie succesvol toe te passen stelde ze vervolgens acht principes op waar aan moet worden voldaan. Onder andere het vertrouwen in elkaar helpt bij het vergroten van de slagingskans van zelforganisatie. Sociale cohesie is dus belangrijk om organische gebiedsontwikkeling toe te kunnen passen. Uit het hierboven geschetste probleem is vervolgens een doel opgesteld.

Het doel van dit onderzoek is het verkrijgen van inzichten in de institutionele voorwaarden waar aan zal moeten worden voldaan om organische gebiedsontwikkeling mogelijk te maken.

Dit doel is vervolgens vertaald naar de volgende hoofdvraag:

In hoeverre is de aan- of afwezigheid van sociale cohesie van invloed op de samenwerking bij organische gebiedsontwikkeling en in hoeverre wordt de relatie tussen beide beïnvloed door formele instituties.

Deze hoofdvraag zal beantwoord worden door een combinatie van zowel een kritische literatuurbespreking als een empirisch onderzoek in de vorm van een survey. De survey zal afgenomen worden in Euljiro, een centraal gelegen wijk in Seoul. Euljiro is een wijk die door de jaren heen is verwaarloosd en (her)ontwikkelingen in de wijk zijn vereist. Om deze ontwikkelingen mogelijk te maken zullen de ondernemers in Euljiro de handen ineen moeten slaan.

Geassisteerd door studenten van de Ewha Womans University zijn er in Euljiro bijna 300 respondenten succesvol benaderd en hebben een enquête ingevuld. Aan de hand van hun antwoorden zullen vervolgens via het statistische verwerkingsprogramma SPSS analyses worden uitgevoerd, om zo de verbanden tussen de concepten uit de hoofdvraag te kunnen meten.

Door het uitvoeren van multiple regressieanalyses is gebleken dat sociale cohesie van invloed is om de mate van samenwerking. Des te groter de sociale cohesie in een gebied, des te groter de mate van samenwerking. Daarnaast bleek dat alleen de politieke formele instituties een beperkte invloed hadden op de sociale cohesie en mate van samenwerking in de wijk.

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	3
1.1	Projectkader.....	3
1.2	Doelstelling.....	5
1.3	Vraagstelling.....	6
1.4	Onderzoeksmodel.....	7
1.5	Maatschappelijke relevantie.....	7
1.6	Wetenschappelijke relevantie.....	8
1.7	Leeswijzer.....	8
2.	Theorie.....	10
2.1.1	Organische gebiedsontwikkeling.....	10
2.1.2	De ontwikkeling van gebiedsontwikkeling in Zuid Korea.....	13
2.2	Institutes.....	14
2.3	Tragedy of the commons.....	15
2.4	Ostroms ontwerpprincipes.....	16
2.5	Sociale cohesie.....	17
2.6	Collective action problem.....	20
2.7	Conceptueel model.....	21
2.8	Operationalisatie.....	21
3.	Methodologie.....	24
3.1	Onderzoeksstrategie.....	24
3.2	Onderzoeksmateriaal en dataverzameling.....	26
3.3	Betrouwbaarheid.....	30
3.4	Validiteit.....	30
3.5	Data-analyse.....	31
4.	Resultaten.....	33
4.1	Beschrijvende statistiek.....	33
4.2	Cronbach's alpha.....	38
4.3	Vooronderstellingen.....	39
4.4	Toetsende statistiek.....	42
4.4.1	De invloed van de onafhankelijke variabele 'sociale cohesie' op de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking'.....	42
4.4.2	De invloed van de onafhankelijke variabele 'formele instituties' op de afhankelijke variabele 'sociale cohesie'.....	43

4.4.3 De invloed van de onafhankelijke variabele 'formele instituties' op de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking'	43
5. Conclusie, aanbeveling en discussie.....	45
5.1 Conclusie.....	45
5.2 Aanbeveling.....	46
5.3 Discussie.....	47
6. Literatuurlijst.....	48
Bijlagen.....	52
Bijlage I: Survey.....	52
Bijlage II: Kruistabel leeftijd met geslacht.....	57
Bijlage III: Cronbach's Alpha formele instituties.....	58
Bijlage IV: Multicollineariteit.....	59
Bijlage V: Multiple regressie analyse.....	64

1. Inleiding

In dit hoofdstuk zal allereerst het projectkader van dit onderzoek worden beschreven. Nadat het projectkader is geschetst. Zullen de doel- en vraagstelling worden opgesteld die vervolgens de leidraad zullen zijn van het onderzoek. Aan het eind van dit hoofdstuk zullen de wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie besproken worden.

1.1 Projectkader

Met 10 miljoen inwoners is Seoul veruit de grootste stad in Zuid-Korea en een van de meest dichtbevolkte steden ter wereld (Seoul Metropolitan Government, 2016). De gehele agglomeratie Seoul telt 25 miljoen inwoners en daarmee woont haast de helft van alle Zuid-Koreanen in dat stedelijke gebied. Hoewel de stad overkomt als een gigant bestaan er echter nog kleinschalige wijkes die zich hebben onttrokken aan de explosieve groei van afgelopen decennia. Midden in het centrum van Seoul ligt de wijk Euljiro. In tegenstelling tot de omliggende wijken bestaat het gebied niet uit reusachtige kantoorpanden, internationale hotelketens of andere wolkenkrabbers. De wijk kan het beste omschreven worden als een aftandse en verwaarloosde wijk en oogt ook enigszins als een sloppenwijk. Golfplaten daken, plastic zeilen en inventieve constructies vormen het beeld van Euljiro wanneer men er een blik op werpt. Het gebied bestaat uit een achttal wijkblokken die gescheiden van elkaar worden door een zevental grote gebouwen, die van het noorden tot aan het uiterste zuidelijke punt van de wijk lopen. Tevens lopen enkele hoofdwegen dwars door de wijk, zowel vanuit het noorden naar het zuiden als van het oosten naar het westen en vice versa. Hierdoor ontstaat er een gridstructuur tussen de afzonderlijke wijkblokken.

Hoewel de gemiddelde voorbijganger geen aandacht zou besteden aan de rommelig ogende wijk is het gebied echter een centrum bedrijvigheid. Wanneer je de wijkblokken in gaat, stap je een doolhof in van kronkelende steegjes die vaak alleen te betreden zijn te voet. Doordat de wegen vaak overdekt zijn door golfplaten, zeilen en elektriciteitskabels en elke keer weer uitkomen op een kruispunt van ander steegjes is het lastig om je weg te vinden in het verwarrende labrynt. Overal zijn kleine werkplaatsen en winkels gevestigd waardoor je het idee krijgt in een bazaar rond te lopen. De bedrijfjes die gevestigd zijn in het gebied zijn allen gespecialiseerd in het verkopen of produceren van één type product. Zo verkoopt de ene winkel enkel stroomkabeltjes terwijl zijn buurman enkel lampen verkoopt. Deze clustering van aan elkaar gerelateerde winkels en werkplaatsen zorgt ervoor dat de ondernemingen erg afhankelijk van elkaar zijn. De meeste ondernemingen zijn éénmanszaken en het doen van grote investeringen is vaak niet mogelijk voor hen. Hierdoor blijven de bedrijfjes erg kleinschalig en zorgen zij voor een enkele stap in een

productieproces. Wanneer je kettingzaag gerepareerd moet worden zul je naar de ene werkplaats moeten om de motor te laten nakijken en zul je zijn buurman moeten bezoeken voor de elektronica. Er wordt gesproken over een soort ecosysteem van ondernemingen die elkaar nodig hebben om te kunnen overleven.

Naast de acht wijkblokken bestaat het gebied uit een zevental gebouwen die in de volksmond bekend staan als Sewoon Sangga. De losse gebouwen, Sangga's, hebben elk een eigen invulling gekregen in de loop der jaren. Onder andere vindt men hier winkels en woningen, maar ook een groot hotel en enkele banken hebben zich gevestigd in de Sangga's. De Sangga's bestaan op de begane grond en in de kelder vooral uit winkeltjes en werkplaatsen. De verdiepingen daarboven worden vooral gebruikt door inwoners die werkzaam zijn in de creatieve sector. Echter is deze verdeling van de Sangga's oorspronkelijk niet zo ontworpen. Het complex werd namelijk zo ontworpen dat woningen en winkels gecombineerd zaten in hetzelfde gebouw. Maar hoewel het complex in de jaren '60 voorloper was op het gebied van stadsinrichting werd dit ontwerp snel achterhaald. Dit resulteerde in het wegtrekken van bewoners waardoor leegstand van de woningen optrad. Dit is later opgevuld door de komst van ondernemers uit de creatieve sector die maar al te graag hun atelier wilden vestigen in de Sangga's. Door de aanwezigheid van deze creatieve sector en de vele werkplaatsen wordt het gebied momenteel gepresenteerd als 'Makers City'. Dit heeft tot economisch succes geleid en vooral de ondernemers in de Sangga's en aan de buitenste rand van de wijkblokken bloeien weer op.

Ondanks het recente succes bestaat er al erg lang de behoefte om het gebied te ontwikkelen. Sinds de jaren '70 zijn er steeds plannen gemaakt om het gebied te herontwikkelen om het een deel van het moderne centrum te laten worden. Echter zijn deze plannen nooit uitgevoerd. Omdat er al langere tijd plannen liggen om het gebied te herontwikkelen ligt er sindsdien een beperking voor bouwrijpe veranderingen op het gebied. Deze beperking heeft er enigszins voor gezorgd dat het gebied zich niet heeft kunnen ontwikkelen en er momenteel slecht aan toe is. Ook de verkoop van grond is momenteel verboden. Doordat de wijk de afgelopen decennia is verwaarloosd, is de infrastructuur van het gebied achterhaald en ondermaats voor het huidige gebruik. Vooral in het midden van de wijkblokken ervaart men problemen. Zo zijn er daar panden die geen toegang hebben tot kraanwater en hebben andere panden geen toilet tot hun beschikking. Dit maakt het wonen in de wijkblokken onmogelijk en haast alle inwoners hebben het gebied dan ook in de loop der jaren verlaten. Hoewel er restricties liggen op het herontwikkelen in het gebied hebben de ondernemers het heft in eigen hand genomen. Illegale extra verdiepingen zijn toegevoegd en delen van straten zijn ingenomen door ondernemers.

Het merendeel van de ondernemers dat gevestigd zit in het gebied is niet landeigenaar. De landeigenaren van de percelen in het midden van de wijkblokken verhuren hun land aan ondernemers maar zien maar al te graag dat het gebied herontwikkelt gaat worden. De verkoop van het land kan ze veel geld opleveren maar dit wordt belemmerd door een wet die het moeilijk maakt om huurders uit de panden te zetten. Deze constructie hindert de ontwikkeling van het gebied die wordt gesteund door de landeigenaren, maar vanuit ondernemers wordt veel weerstand geboden. Een deelgebied van een van de wijkblokken is via een niet volledig legale wijze gesloopt door een ontwikkelaar maar is nu gestopt door de overheid. De overheid heeft een voorstel gedaan bij de grondeigenaren of open staan voor herontwikkeling van het gebied. Wanneer 30% of meer tegen de herontwikkeling stemt zal deze niet doorgaan.

Hoewel het er niet naar lijkt dat het gehele gebied op korte termijn ontwikkeld gaat worden zijn ontwikkelingen op kleine schaal van groot belang. Een alternatieve en kleinere vorm van gebiedsontwikkeling kan de oplossing zijn voor deze kwestie. Organische gebiedsontwikkeling is een kleinschalige vorm van ontwikkelen waarbij het streven naar een duidelijk einddoel losgelaten moet worden (Buitelaar, Feenstra, Galle, Lekkerkerker, Sorel & Tennekens, 2012b). Het voordeel hiervan is dat er soepel kan worden omgegaan met tussentijdse nieuw verkregen inzichten. Bij organische gebiedsontwikkeling komt het initiatief bij individuen, groepen en investeerders te liggen en neemt de overheid enkel een faciliterende rol aan. In dit geval zouden grondeigenaren en ondernemers samen kunnen werken om op een geleidelijke manier het gebied te ontwikkelen. Echter kan er een probleem ontstaan door de afwezigheid van structuur. De overheid neemt immers enkel een faciliterende rol aan en stelt zich afhankelijk op tegenover de initiatiefnemers (Buitelaar et al., 2012b). Het nadeel van deze vorm van gebiedsontwikkeling is het gebrek aan structuur voor de initiatiefnemers. Wanneer individuen deel willen nemen aan de ontwikkeling is het niet geheel duidelijk wie er benaderd moet worden. Er is in eerste instantie geen duidelijke leider in het proces aanwezig aangezien de overheid zich afstandig opstelt. Tevens is het niet verplicht om deel te nemen aan de ontwikkelingen. Dit kan negatieve effecten hebben op de samenwerking tussen partijen en het motiveren van partijen om deel te nemen aan de organische gebiedsontwikkeling blijft dan ook een opgave.

1.2 Doelstelling

Zoals in het projectkader is besproken, is het succesvol uitvoeren van organische gebiedsontwikkeling een lastige opgave. Enkele problemen spelen al snel op en om deze

problemen te voorkomen moeten er een stel zaken goed gefaciliteerd zijn. De overheid moet een faciliterende rol aannemen en zich afzijdig houden van de initiatiefnemers. De initiatiefnemers moeten zich een samenwerkingsverband opstellen om het proces in goede banen te leiden. Tenslotte is het een lastige opgave om partijen te laten deelnemen aan organische gebiedsontwikkeling door de vrijwillige aard van deze vorm van gebiedsontwikkeling. Om dit te realiseren is er mogelijk een rol weggelegd voor instituties.

Het doel van dit onderzoek is het verkrijgen van inzichten in de institutionele voorwaarden waar aan zal moeten worden voldaan om organische gebiedsontwikkeling mogelijk te maken. Dit onderzoek zal zich vooral manifesteren als een praktijkgericht onderzoek en zal gebaseerd zijn op literatuuronderzoek met aanvullende kennis verkregen vanuit een survey dat zal worden afgenomen in Seoul. De resultaten van dit onderzoek kunnen worden gebruikt door overheden die organische gebiedsontwikkeling willen toepassen en hierbij willen weten aan welke voorwaarden er moet worden voldaan om dit te bewerkstelligen. De resultaten zullen overheden dus helpen bij het realiseren van organische gebiedsontwikkeling. Op deze manier kunnen toekomstige projecten die gebaseerd zijn op organische gebiedsontwikkeling sneller en efficiënter worden uitgevoerd.

1.3 Vraagstelling

Op basis van de bovenstaande doelstelling is de volgende hoofdvraag opgesteld die centraal staat in dit onderzoek. Alvorens er een antwoord gegeven kan worden op de hoofdvraag zullen eerst enkele deelvragen beantwoord moeten worden. Nadat er antwoord is gegeven op alle deelvragen kan vervolgens de hoofdvraag beantwoord worden waaruit conclusies zullen worden getrokken.

Hoofdvraag

In hoeverre is de aan- of afwezigheid van sociale cohesie van invloed op de samenwerking bij organische gebiedsontwikkeling en in hoeverre wordt de relatie tussen beide beïnvloed door formele instituties.

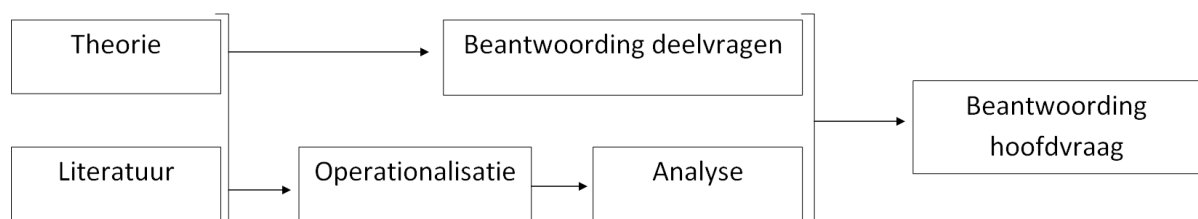
Deelvragen:

1. Wat is organische gebiedsontwikkeling?
2. Wat zijn formele instituties?
3. Welke rol speelt sociale cohesie in organische gebiedsontwikkeling?

4. Hoe wordt organische gebiedsontwikkeling belemmerd door Olsons theorie over collective action?

1.4 Onderzoeksmodel

Om het bereiken van het doel van dit onderzoek duidelijk te weergeven is hieronder een visualisatie gemaakt van het proces dat doorlopen moet worden. In figuur 1 is te zien welke stappen genomen zullen worden om tot de beantwoording van de hoofdvraag te komen.

Figuur 1: Onderzoeksmodel, visualisatie van de te doorlopen stappen

In het model worden de stappen getoond die genomen moeten worden om tot de uiteindelijke beantwoording van de hoofdvraag te komen. Allereerst zal er een literatuuronderzoek uitgevoerd worden over organische gebiedsontwikkeling, instituties en sociale cohesie. Samen met de theorieën van Ostrom, Hardin en Olson zullen ze de basis vormen van dit onderzoek. Nadat de begrippen zijn geoperationaliseerd zal dit verwerkt worden in een survey waarna de uitvoering van het veldwerk zal plaatsvinden. Op basis hiervan kunnen vervolgens analyses uitgevoerd worden die ten slotte samen met de beantwoorde deelvragen de hoofdvraag horen te beantwoorden.

1.5 Maatschappelijke relevantie

Uit het projectkader blijkt dat wanneer de traditionele top-down vorm van gebiedsontwikkeling niet blijkt te werken, organische gebiedsontwikkeling een goed alternatief is om toch ontwikkelingen mogelijk te maken in een gebied. Organische gebiedsontwikkeling geeft de mogelijkheid om op een kleiner schaalniveau te ontwikkelen waardoor er eerder dan bij integrale gebiedsontwikkeling daadwerkelijk ontwikkeld kan worden. Deze kleinere vorm van gebiedsontwikkeling kenmerkt zich door een informele samenwerking tussen initiatiefnemers. Deze samenwerking is echter lastig te realiseren doordat de initiatiefnemers zelf afspraken met elkaar moeten maken. De

overheid stelt zich afzijdig op waardoor het lastig is voor de initiatiefnemers richting te geven aan de ontwikkeling. Het is niet volledig duidelijk of en hoe de samenwerking tussen initiatiefnemers in de organische gebiedsontwikkeling wordt beïnvloed door de aanwezigheid van formele instituties. Dit onderzoek zal dan ook onderzoeken in hoeverre formele instituties toegepast kunnen worden om deze samenwerking te versterken, zodat organische gebiedsontwikkelingsprojecten in de toekomst een grotere kans van slagen zullen hebben.

1.6 Wetenschappelijke relevantie

In de loop der jaren is er veel onderzoek gedaan naar organische gebiedsontwikkeling. Echter is er nog haast niet gekeken naar aan formele institutionele voorwaarden waar aan moet worden voldaan om samenwerking in de organische gebiedsontwikkeling te laten slagen. Door dit onderzoek uit te voeren wordt er duidelijk in hoeverre formele instituties van invloed zijn op de succesfactor van deze samenwerking. Deze informatie kan de basis leggen voor wetenschappers en beleidsmakers die trachten het beleid rondom de implementatie van organische gebiedsontwikkeling te verbeteren. Zo kan in de toekomst organische beleidsontwikkeling effectiever en efficiënter toegepast worden op nieuwe projecten. Bovendien kunnen lopende gebiedsontwikkelingsprojecten die vast zijn gelopen door problemen rondom de samenwerking tussen actoren worden voorzien van deze nieuw verkregen inzichten. Hierdoor is het mogelijk om die desbetreffende projecten te benaderen vanuit een ander invalshoek om deze zo een herstart te geven. Dit kan bijvoorbeeld toegepast worden op de huidige situatie in Seoul.

Naast de hierboven genoemde relevantie van dit onderzoek, brengt het ook een nieuwe theoretische benadering met zich mee. Dit onderzoek levert een combinatie van theorieën en literatuur die nog niet eerder op deze wijze zijn samengebracht.

1.7 Leeswijzer

Deze bachelorthesis is opgedeeld in vijf verschillende hoofdstukken die elk hun bijdrage leveren aan het onderzoek. In het eerste hoofdstuk is het onderwerp ingeleid en beschreven waarom het zowel van maatschappelijk als wetenschappelijk belang is om dit onderzoek uit te voeren. In het volgende hoofdstuk zal dieper worden ingegaan op de theorieën en literatuur en aan de hand daarvan zal een conceptueel model worden opgesteld die de belangrijkste relaties in dit onderzoek aan zal geven. Hoofdstuk 3 zal de methodologie bespreken en motiveren waarom welke keuzes zijn gemaakt op het gebied van de onderzoeksstrategie, de data verzameling en de data-analyse. Vervolgens zullen in hoofdstuk 4 de resultaten besproken worden. Dit zal gebeuren

aan de hand van analyses die zijn uitgevoerd met de verkregen data uit de survey. Ten slotte zal in hoofdstuk 5 de hoofdvraag beantwoord worden in de vorm van een passende conclusie. Na de conclusie zullen er enkele aanbevelingen worden gedaan en zal een kritische reflectie dit onderzoek inhoudelijk afronden. De literatuurlijst en bijlagen zijn na hoofdstuk 5 terug te vinden.

2. Theorie

Dit hoofdstuk zal dienen als theoretische fundering voor de rest van het onderzoek. Als eerste zal besproken worden wat organische gebiedsontwikkeling is en hoe het zich door de jaren heen heeft ontwikkeld. Daarna zal worden ingegaan op wat instituties zijn. Nadat dit is besproken zullen in deze volgorde de theorieën van Hardin, Ostrom, literatuur over sociale cohesie en ten slotte de theorie van Olson besproken worden. Vervolgens zal dit hoofdstuk het conceptuele model waarin de belangrijkste relaties in dit onderzoek worden weergegeven behandelen. Tot slot zal dit hoofdstuk worden afgesloten door de operationalisatie van de belangrijkste concepten.

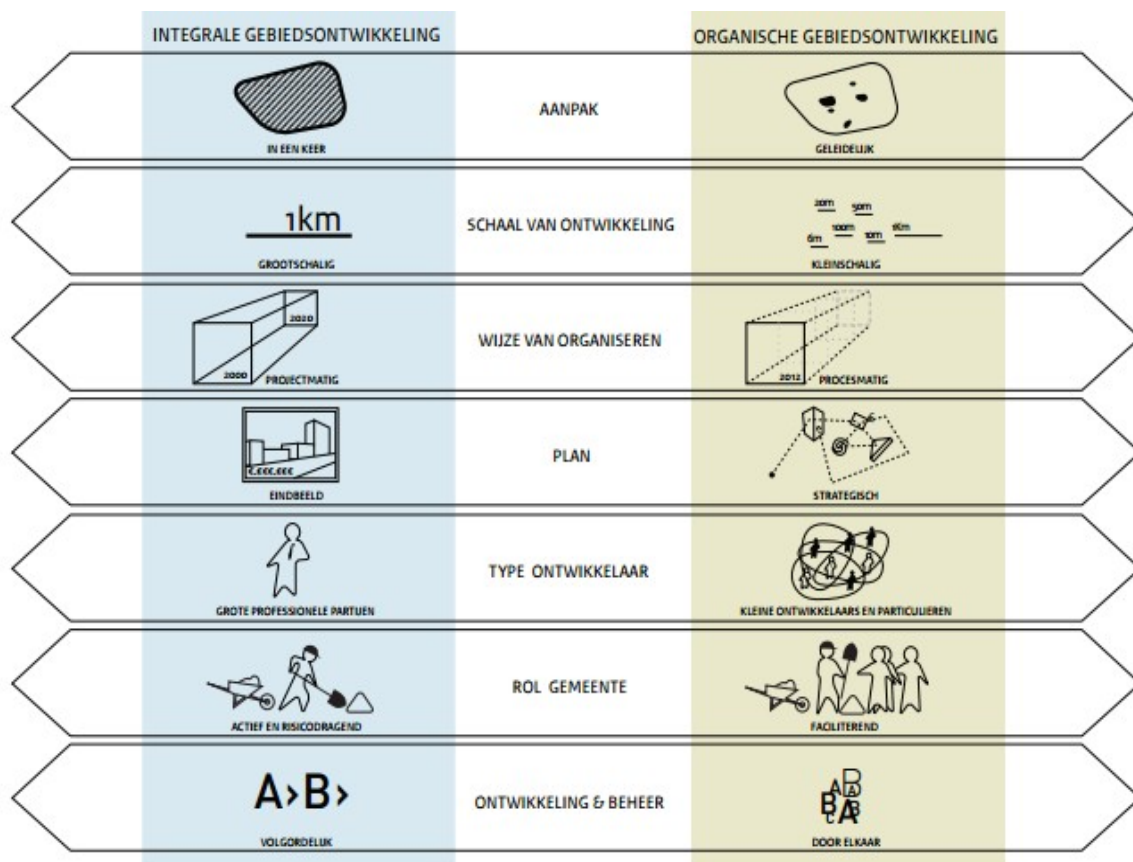
2.1.1 Organische gebiedsontwikkeling

Organische gebiedsontwikkeling kan omschreven worden als een kleinschalige vorm van ontwikkeling waarbij de eindgebruiker in zowel het planproces als in het uitwerkingsproces een centrale rol speelt (Buitelaar, Kooiman & Robbe, 2012a). Organische gebiedsontwikkeling wordt door Buitelaar, Feenstra, Galle, Lekkerkerker, Sorel & Tennekes, (2012b, p. 8) omschreven als *‘een optelsom van relatief kleinschalige (her)ontwikkelingen, met een open-eindeproces zonder blauwdruk, waarbij ontwikkeling en beheer door elkaar lopen, met een dominante rol voor eindgebruikers en een faciliterende rol voor de overheid*. Doordat lokale stakeholders en eindgebruikers samen werken vindt er een verschuiving plaats waarbij aanbodgeoriënteerd denken wordt omgezet in vraaggestuurde ontwikkelingen (Jonker-Verkaart, 2015). Dit wordt vertaald naar een flexibeler einddoel dat gevisualiseerd kan worden als een stip op de horizon. Hierdoor kan er flexibeler en beter geanticipeerd worden op veranderingen. Bentvelsen (2014) stelt dat dit een langetermijndenken met zich mee brengt waarbij het draait om brede waardecreatie, waardebehoud van bestaand vastgoed en het aantrekken van kapitaalstromen in plaats van een eenmalige waardesprong door het ontwikkelen van vastgoed.

Organische gebiedsontwikkeling houdt in dat het initiatief voor de herontwikkeling bij individuen, groepen en instanties komt te liggen en dat de overheid enkel een faciliterende rol aanneemt. Gemeenten zullen zich meer los moeten laten en zich afhankelijk durven opstellen van de initiatiefnemers. Echter houdt dit niet in dat gemeenten geen actie hoeven te ondernemen. Desalniettemin stellen gemeenten zich zo toch nog regelmatig op, aldus Soesterbroek (2016) en Ten Have (2016). Wanneer gemeenten een faciliterende rol aannemen ontstaat er een meer bottom-up benadering die ruimte biedt voor initiatieven uit de samenleving (Planbureau voor de Leefomgeving & Urhahn Urban Design, 2012). Hierdoor krijgen burgers een meer centrale positie in de gebiedsontwikkeling waardoor ze eerder betrokken willen raken bij het proces (De Graaf, 2015).

De tegenhanger van organische gebiedsontwikkeling is integrale gebiedsontwikkeling. Bij integrale gebiedsontwikkeling draait het om grootschalige ontwikkelingen waarbij er weinig partijen betrokken zijn en deze top down wordt aangestuurd. Het project wordt in een keer uitgevoerd en het einddoel wordt van tevoren vastgesteld (Buitelaar et al., 2012b).

Doordat integrale gebiedsontwikkeling zo veel verschilt van organische gebiedsontwikkeling worden ze in het algemeen beschouwd als tegenpolen (Van Dongen, 2016). De belangrijkste verschillen tussen deze twee vormen van gebiedsontwikkeling staan aangegeven in figuur 2.

Figuur 2: Verschillen tussen integrale- en organische gebiedsontwikkeling (Bron: PBL & Urhahn Urban Design, 2012, p.43).

In tegenstelling tot integrale gebiedsontwikkeling vinden ontwikkelingen bij organische gebiedsontwikkeling geleidelijker plaats. Een gebied dat (her)ontwikkeld wordt aan de hand van organische gebiedsontwikkeling wordt niet in een keer gesloopt. Beetje voor beetje worden kleine delen van het gebied gesloopt. Terwijl bij integrale gebiedsontwikkeling een ontwikkelingsfase volledig wordt afgerond voordat een volgende fase begonnen wordt, is dit niet het geval bij organische gebiedsontwikkeling en kan het zo zijn dat sloop en constructie tegelijkertijd plaatsvinden (Buitelaar et al., 2012a). Integrale gebiedsontwikkeling is erg

gestructureerd en organische gebiedsontwikkeling verschilt hier enorm van, bij organische gebiedsontwikkeling is sprake van minder structuur en meer zachte grenzen. Volgens Beunderman & Urhahn (2009) resulteert dit in zich het ontstaan van eindeloze manieren van het fysiek bespelen van de ruimte.

Volgens Buitelaar et al. (2012b) biedt organische gebiedsontwikkeling een aantal voordelen in vergelijking met de bovengenoemde integrale gebiedsontwikkeling. Ten eerste worden de eindgebruikers van een desbetreffend gebied bij organische gebiedsontwikkeling intensiever betrokken bij die specifieke ontwikkeling. Aangezien eindgebruikers deel uitmaken van het gebied dat ontwikkeld wordt, zijn zij geschikt om te worden betrokken bij het bepalen van het beleid en tevens in staat in het aandragen van (her)ontwikkelingsprojecten (Hong, 2018). Een gevolg hiervan is dat zowel de autonomie van de gemeenschap als het gemeenschapsgevoel zullen toenemen (BAE, 2002). Jonkman (2012) voegt hieraan toe dat ook de kwaliteit van de leefomgeving verbeterd naarmate de eindgebruiker wordt betrokken bij het ontwikkelingsproces. Wanneer de eindgebruiker zelf invloed heeft op de ontwikkeling kan hij namelijk zelf aangeven wat hij als belangrijk ziet (Soesterbroek, 2016).

Het tweede voordeel dat genoemd wordt heeft te maken met de al eerder genoemde aanpak van de ontwikkeling. Deze vindt bij organische gebiedsontwikkeling niet plaats in één tijdvak maar wordt uitgesmeerd over een langer tijdsbestek. Doordat de ontwikkeling geleidelijker plaatsvindt heeft het minder impact op de directe omgeving. Zo zijn ondernemers bijvoorbeeld minder de dupe van de sloop van een aanliggende woonwijk omdat niet de hele wijk op hetzelfde moment gesloopt wordt waardoor een groot deel van zijn klantenkring weg zou vallen.

Ten derde kan er beter worden ingespeeld op onzekerheden aangezien niet alles vast staat en er makkelijker aanpassingen kunnen worden gedaan. Hierdoor zijn de financiële risico's vele malen lager dan bij integrale gebiedsontwikkeling. Jonkman (2012) vult aan en zegt dat er op makkelijkere wijze van koers veranderd kan worden. Nieuwe inzichten kunnen hierdoor sneller opgenomen worden in de ontwikkeling wanneer deze al in gang is gezet.

Organische gebiedsontwikkeling zoals we het nu kennen is niet zomaar komen opzetten. Organische gebiedsontwikkeling trad eerst onbedoeld op en werd pas sinds enkele jaren bewust toegepast op ontwikkelingsprojecten. In de jaren '90 van de vorige eeuw begonnen steden in Nederland explosief te groeien en dient de stedelijke context als broedplaats voor economische groei wat het voor de burger aantrekkelijker maakt om er te wonen (De Groot et al., 2010). Dit fenomeen ontwikkelt zich snel waardoor er meer vraag ontstaat naar huisvesting in en rondom steden. Deze verandering zet de overheid onder druk om anders na te gaan denken over hun

huidige beleid betreffende gebiedsontwikkeling en dwingt hen om de nieuwe sociale wensen op te nemen in het beleid. De economische crisis draagt hier aan bij en de vraag naar organische gebiedsontwikkeling groeit (Niederer, 2016). Gemeenten die voorheen met leningen grote stukken land opkochten begonnen verlies te lijden en projectontwikkelaars kregen hun projecten niet meer gefinancierd (Niederer, 2016). Tevens neemt de vraag naar woningen niet toe vanuit de burger en ontwikkelingsprojecten stagneren. Projecten worden tijdelijk uitgesteld, krijgen een andere bestemming of worden helemaal van de agenda gehaald (Buitelaar et al., 2012b). Hoewel organische gebiedsontwikkeling enkele voordelen heeft ten opzichte van integrale gebiedsontwikkeling en een alternatief bleek te zijn om vastgelopen projecten nieuw leven in te blazen, moet niet gedacht worden dat het integrale gebiedsontwikkeling volledig over zal nemen. Integrale gebiedsontwikkeling heeft namelijk als voordeel dat het op grote schaal snel een project kan ontwikkelen wanneer hier behoefte aan is. Dit kan natuurlijk het geval zijn wanneer centrumgebieden herontwikkeld moeten worden en daar veel hinder aan wordt ondervonden. In dit geval loont het om in een kort tijdsbestek de herontwikkeling af te ronden (Buitelaar, 2012b).

2.1.2 De ontwikkeling van gebiedsontwikkeling in Zuid Korea

Niet alleen in Nederland hebben we gebiedsontwikkeling door de afgelopen jaren heen een transformatie zien maken. Ook in Zuid Korea heeft het zich afgelopen decennia ontwikkeld. In de jaren 1966-1984 toen er sprake was van versnelde urbanisering wees de overheid locaties aan die ontwikkeld zouden moeten worden. De landeigenaren kozen vervolgens een instantie die het herverkavelingsplan opstelde. In Seoul werd dit vooral uitgevoerd door lokale regering (Kresse, 2019). Door deze manier van aanpak beheerde het publiek de ontwikkeling zonder zelf financiële risico's te lopen. Echter zorgde dit juist voor samenwerking tussen landeigenaren die een winst boekten door de ontwikkeling. Bij de ontwikkeling van Youngdong 2 kregen de landeigenaren 58% (Kang, 2015) van hun originele land terug, terwijl de waarde was gestegen met ruim 650%. Dit verzekerde de deelname van landeigenaren aangezien zij er veel mee konden verdienen.

In de jaren 1983-1998 werd een andere manier van waardecreatie toegepast. Ontwikkelaars betaalden voor de het ontwikkelen van appartementen op een locatie waar eerst huizen stonden. De bewoners van deze huizen werden beloond door middel van het verkrijgen van een appartement in de nieuw gebouwde torens, of de waarde van het land dat ze aanleverden om de ontwikkeling mogelijk te maken (Kresse, 2019). De ontwikkelaars verdienden vervolgens aan de overige appartementen. Het verlies aan goedkope woningen werd tevens gecompenseerd door

de bouw van goedkope huurwoningen (Seoul Metropolitan Government, 2003). Dit is het geval geweest in de wijk Sangwolgot.

Afgelopen jaren heeft er een nieuw aanpak van herontwikkeling plaatsgevonden in Seoul. In de wijk Gangnam hebben ontwikkelingen plaatsgevonden waarbij regels en wetgevingen zo zijn aangepast dat ontwikkelaars meer vrijheid kregen en hoger mochten gaan bouwen dan voorheen (Kresse, 2019). Hierdoor konden grote bedrijven aangetrokken worden en steeg de landwaarde. Echter is de samenwerking tussen overheid, burger en ontwikkelaar wel achteruit gegaan gedurende de loop der jaren.

2.2 Instituties

Instituties worden door North (1990) beschreven als de spelregels die de samenleving maken. Volgens North worden de handelingen van personen gestructureerd en gereguleerd door institutionele beperkingen. Hierdoor is het voor iedereen duidelijk wat er wel en niet mag en scheppen ze een bepaald verwachtingsbeeld van de samenleving. Volgens Ostrom (2005, p.25) kunnen instituties gedefinieerd worden als: 'prescriptions that humans use to organize all forms of repetitive and structured interactions, including those within families, neighbourhoods markets, firms, sports leagues, churches, private associations, and governments at all scales.' Instituties kunnen opgevat worden als een handvat voor mensen om handelingen naar te verrichten.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen twee typen instituties, aan de ene kant heb je informele instituties en aan de andere kant bestaan er formele instituties. Informele instituties kunnen omschreven worden als systemen van gelijke ideeën en collectieve opvattingen (Holmes, Miller, Hitt & Salmador, 2013). Denk hierbij aan normen, waarden en culturele gewoontes (Hazeu, 2000). Formele instituties worden door Li en Zahra (2012) omschreven als: 'a set of political, economic and contractual rules that regulate individual behavior and shape human interaction.' Volgens Scott (1995) leveren formele instituties een bijdrage aan orde en stabiliteit doordat ze met gezag beklede gedragsregels aanleveren en zo een beeld leveren van het te verwachten gedrag. Dit gezag is terug te vinden in de vertaling naar de praktijk. Voorbeelden van formele instituties zijn onder andere overheidsbeleid, wetten en regelgevingen. Formele instituties dienen dan ook als oplossingen voor sociale problemen (Holmes et al., 2013). Doordat formele instituties producten zijn van menselijk handelen, zijn formele instituties vergeleken met informele instituties dan ook meer te beheersen (DiMaggio, 1988). Volgens Holmes, Miller, Hitt en Salmador (2005) kan er onderscheid gemaakt worden tussen drie verschillende typen formele instituties. Ten eerste

bestaan er regelgevende instituties. Regelgevende instituties zijn een type formele institutie die, zoals de naam al doet vermoeden, regels opstellen om onzekerheden weg te nemen door een bepaalde structuur te leveren. Hoewel de inhoudelijke invulling van deze regels uiteen kunnen lopen dragen ze allen bij aan de structurering van maatschappelijke verwachtingen (Holmes et al., 2005). Het tweede type formele institutie is politieke institutie. Politieke instituties zijn sociale constructies en vormen de normen waaraan de overheid en burgers zich moeten houden. Tevens vervullen politieke instituties een faciliterende rol. Politieke instituties kunnen erg variëren en lopen uiteen tussen enerzijds instellingen die de betrokkenheid van burgers beperken en anderzijds instellingen die inspraak en de participatie van burgers faciliteren en aanmoedigen. Het derde type formele institutie is economische institutie. Economische instituties komen ten uiting in het fiscale beleid en in monetaire regelgevingen van de overheid. In dit onderzoek zal er alleen gekeken worden naar de rol die formele instituties in de organische gebiedsontwikkeling spelen. De informele instituties worden daarom grotendeels in dit onderzoek achterwege gelaten.

2.3 Tragedy of the commons

Het ontwikkelen van een gebied gebaseerd op organische gebiedsontwikkeling leidt echter tot een probleem. Want wanneer bij organische gebiedsontwikkeling een stuk land vrijgegeven wordt door de overheid om ontwikkeld te worden door ontwikkelaars nemen deze ontwikkelaars enkel besluiten die hun eigen belangen vertegenwoordigen. Dit probleem werd als eerste door Hardin (1968) omschreven als *The tragedy of the commons*. Hij stelde dat wanneer schaarse goederen, common pool resources genoemd, beschikbaar worden voor iedereen, deze overmatig gebruikt zullen worden. Hardins theorie kan het beste uitgelegd worden met het voorbeeld van een weiland dat begraasd wordt door vee van een aantal boeren. Het weiland wordt gedeeld door een stel boeren die ieder een aantal koeien op het weiland hebben staan. Deze koeien leveren de boeren geld op door de productie en verkoop van melk. Één boer kiest er voor om één extra koe op het weiland te laten grazen zodat hij meer melk krijgt en zo dus meer opbrengsten. Deze opbrengsten zijn volledig voor hem zelf terwijl de kosten, minder gras beschikbaar per koe, gedeeld worden door alle boeren. Aangezien elke boer streeft naar meer opbrengsten laten zij allen extra koeien op het weiland grazen. Echter resulteert dit in overbegrazing van het weiland waardoor de koeien minder melk produceren en dus minder geld opleveren. Alle boeren zijn nu de dupe van het toegenomen aantal koeien. Dit kan zelfs zo erg zijn dat het weiland niet meer te begrazen valt waardoor alle koeien sterven en de boeren helemaal niks meer verdienen. Dit probleem noemen we de *tragedy of the commons*.

Om het probleem van de *tragedy of the commons* te voorkomen werden door Hardin(1968) twee oplossingen bedacht. De eerste en volgens Hardin ook de belangrijkste oplossing is staatsregulatie. Hierbij wordt het gebruik van gemeenschappelijk goederen of diensten aan regels gebonden die afdwingbaar zijn door de staat. De tweede oplossing die Hardin voorstelde was het toekennen van eigendomsrechten en deze vervolgens verhandelbaar maken. Echter zijn deze twee oplossingen niet waterdicht. Zo stelt Gimeno (n.d.) dat in het geval van staatsregulatie de *tragedy of the commons* zich toch kan herhalen en dat een zeker uitsluiting dus niet mogelijk is. Hardin bekritiseert zelf zijn tweede oplossing door aan te geven dat privatisering zou leiden tot vergroting van maatschappelijke ongelijkheden en dat in het geval van veel common pool resources lastig te privatiseren zouden zijn.

2.4 Ostroms ontwerpprincipes

Hoewel Hardin stelt dat sociale groepen niet in staat zijn om de verdeling en het gebruik van gemeenschappelijke goederen zelf te verzorgen, is niet iedereen het daar niet mee eens. Zo stelt Gimeno (n.d., p. 77) dat middels een juist mechanisme dit toch mogelijk is. Ook Ostrom (1990) deelt deze gedachte en introduceert een derde oplossing. Ostrom stelt dat zelforganisatie een mogelijkheid is om de verdeling en het gebruik van gemeenschappelijke goederen zelf te verzorgen. Essentieel hierbij is het managen van wie het goed mag gebruiken, met welke intensiteit het gebruikt wordt en op welke wijze het gebruik zich voor mag doen. Hierdoor zal overmatig gebruik voorkomen worden en zal het probleem van de *tragedy of the commons* voorkomen worden (Parker & Johansson, 2011). Om gemeenschappelijke goederen aan de samenleving over te laten heeft Ostrom acht cumulatieve voorwaarden opgesteld, dit zijn Ostroms acht ontwerpprincipes.

De volgende acht ontwerpprincipes zouden zelforganisatie mogelijk moeten maken:

1. Duidelijk afgebakende grenzen moeten aanwezig zijn.
2. Gebruiksregels moeten worden afgesteld op lokale condities, behoeftes en omstandigheden.
3. Betrokken actoren moeten de kans krijgen om te participeren in de besluitvorming middels collectieve keuze mechanismen.
4. Toezicht op de toepassing van de regels dient toetsbaar te zijn voor betrokken actoren.
5. Bij het overtreden van de opgestelde regels moeten er straffen volgen in verhouding tot de ernst van de overtreding.

6. Een conflictreguleringsmechanisme dient aanwezig te zijn.
7. Het recht op zelforganisatie mag niet beperkt worden door externe partijen.
8. Bestuurlijke activiteiten dienen op een zo laag mogelijk niveau georganiseerd te worden in het geval dat het gemeenschappelijke doel deel is van een groter systeem.

In het geval dat er aan deze acht principes voldoen wordt, kunnen volgens Ostrom gemeenschappelijke goederen toevertrouwd worden aan de samenleving en vervalt het probleem van de *tragedy of the commons*. Hoewel de oorsprong van het probleem van de *tragedy of the commons* bij de uitputting van natuurlijke hulpbronnen ligt, is dit probleem ook in de stedelijke context van toepassing. Ook bij gebiedsontwikkeling is dit probleem van toepassing aangezien grondgebruik gezien kan worden als een common pool resource. Wanneer ontwikkelaars een stuk grond mogen ontwikkelen zullen zij enkel handelen aan hand van hun eigen winst. Een stuk land wat kan worden ontwikkeld zal volledig worden volgebouwd met appartementen zonder dat er parken of andere voorzieningen worden aangelegd. Appartementen leveren ontwikkelaars immers geld op en een park niet. Ontwikkelaars kijken hierbij dus enkel naar hun eigen winst en niet naar het collectieve belang. Echter zal dit ten koste gaan van de leefbaarheid van de stad (Hospers, van Melik & Ernste, 2015). Hierdoor zullen grondwaardes dalen en zal de totale winst van de ontwikkelaars ook afnemen. Omdat de ontwerpprincipes van Ostrom niet gebaseerd zijn op de toepassing in de stedelijke context, hebben Parker en Johansson (2011) enkele van deze ontwerpprincipes aangepast om dit toch mogelijk te maken.

2.5 Sociale cohesie

Sociale cohesie is een lastig te definiëren begrip, blijkt ook uit de literatuur. Het begrip sociale cohesie kent dan ook vele definities (Friedkin, 2004, p. 409-410). Door Huygen en de Meere (2008, p.7) wordt het op de volgende manier beschreven: 'Sociale cohesie of sociale samenhang betreft de interne bindingskracht van een sociaal systeem. Deze wordt gekenmerkt door groepsidentificatie en saamhorigheidsgevoelens, frequente en intensieve contacten tussen leden, veel onderling vertrouwen tussen dezen, gedeelde normen en waarden en participatie in het groepsleven.' Sociale cohesie draait om de relaties en verbanden die individuen met elkaar hebben. Hart, Knol, Maas-de Waal en Roes (2002) stellen dat sociale cohesie te maken heeft met het deel uit maken van een groep. Binnen de groep zijn sociale interactie, het hebben van vertrouwen in elkaar, het aanwezige gevoel van saamhorigheid en het delen van normen en waarden vertolkingen van sociale cohesie.

Omdat er op verschillende niveaus gesproken kan worden over sociale cohesie is het belangrijk om de juiste toepassing van sociale cohesie te hanteren in dit onderzoek. Dit onderzoek richt zich enkel op Euljiro, een centraal gelegen wijk in Seoul en dus moet sociale cohesie besproken en getoetst worden op wijkniveau. Forrest en Kearns (2000, 2001) hebben een theorie opgesteld die de sociale cohesie op wijkniveau bespreekt. In hun onderzoek wordt het begrip sociale cohesie duidelijk geoperationaliseerd om toegepast te kunnen worden in de wetenschap. Om de sociale samenhang te kunnen meten zijn de volgende dimensies opgesteld door Forrest en Kearns (2000).

- Gemeenschappelijke normen en waarden
- Sociale orde en controle
- Maatschappelijke solidariteit
- Sociale netwerken en sociaal kapitaal
- Verbondenheid en identiteit.

Gemeenschappelijke normen en waarden

Volgens Kearns en Forrest (2000) zijn dit gemeenschappelijke doelen en gedragscodes die een bepalende rol spelen in de sociale verhoudingen. Zij geven aan dat er gesproken kan worden van sociale cohesie in het geval dat individuen een gemeenschappelijk gevoel ervaren en wanneer de individuen een collectieve handelingsstrategie hanteren in een politieke context.

Sociale orde en controle

Er is sprake van sociale orde en controle wanneer er binnen een gemeenschap geen conflicten bestaan en tevens de bestaande orde wordt getolereerd en gerespecteerd. In het geval dat er zich problemen opdoen in de vorm van disrespect wordt de sociale orde verstoord.

Maatschappelijke solidariteit

Deze dimensie van sociale cohesie richt zich op de een gelijke economische verdeling, gelijke sociale achtergrond en gelijke toegang tot faciliteiten en diensten. Een ongelijke inkomensverdeling in het gebied zou de sociale cohesie negatief beïnvloeden.

Sociale netwerken en sociaal kapitaal

Met sociale netwerken en sociaal kapitaal wordt de mate van betrokkenheid in de gemeenschap en de mogelijkheid om op een gemeenschappelijke manier collectieve problemen op te lossen. De relaties tussen individuen staat hierin centraal. Sociale cohesie wordt versterkt wanneer relaties vertrouwen scheppen en problemen in een gemeenschap gezamenlijk kunnen worden verholpen.

Verbondenheid en identiteit

Deze laatste dimensie die wordt benoemd kan als volgt beschreven worden: een sterke mate van verbondenheid met een plek en de identiteit van individuen die verbonden is aan de identiteit van een plek. De aanwezigheid van een groepsgevoel. Dit draagt bij aan sociale cohesie omdat dit positieve effecten heeft op gemeenschappelijke normen en waarden, sociale netwerken en sociaal kapitaal, aldus Forrest en Kearns (2000).

Niet alleen Forrest en Kearns gebruiken hun eigen opgestelde theorie over sociale cohesie. Dekker en Bolt (2004) hebben gebruik gemaakt van de theorie van Forrest en Kearns en deze op een andere wijze vertaald naar drie dimensies om sociale cohesie te meten. Dekker en Bolt maken onderscheid tussen de volgende drie dimensies:

- Ruimtelijk georiënteerde sociale netwerken
- Lokale solidaire burgerlijke cultuur
- De verbintenis met een plaats en identiteit

Dekker en Bolt stellen dat deze dimensies een samenhangend geheel vormen.

Als je de dimensies van Forrest en Kearns en de dimensies van Dekker en Bolt naast elkaar legt en met elkaar vergelijkt komt duidelijk naar voren dat de theorie van Forrest en Kearns gediend heeft als uitgangspunt voor het opstellen van de dimensies sociale cohesie van Dekker en Bolt. Er is namelijk grote gelijkheid te vinden tussen de twee groepen dimensies.

Om sociale cohesie te meten kan niet direct gebruik gemaakt worden van de hier bovengenoemde dimensies. Dit komt omdat sociale cohesie een te ingewikkeld begrip is. Daarom moet er nog een specifiek niveau van begrippen opgesteld worden om dit te bewerkstelligen. Deze begrippen zijn de zogeheten indicatoren. Er zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd die de indicatoren van sociale cohesie uitlichten, het onderzoek van Berman en Philips (2004) sluit erg aan bij de theorie van Forrest en Kearns en zal daarom hieronder beschreven worden. In het onderzoek dat Berman en Philips (2004) hebben uitgevoerd hebben zij onderzocht welke domeinen sociale cohesie representeren en welke indicatoren gekoppeld zijn aan deze domeinen. De indicatoren die Berman en Philips onderscheiden dragen hierdoor bij aan het sociale discussie rondom de operationalisatie van sociale cohesie. Berman en Philips onderscheiden de volgende 4 indicatoren:

- Vertrouwen
- Normen en Waarden
- Netwerken

-Identiteit

Vertrouwen

Met vertrouwen bedoelen Berman en Philips (2004) het vertrouwen in elkaar en het vertrouwen in instanties van buitenaf zoals de overheid, media en financiële instellingen zoals banken.

Normen en waarden

De relatie tussen individuen. Hoe gaan mensen in een gemeenschap met elkaar om en wat achten zij als sociaal acceptabel. Daarnaast ook vrijwilligerswerk binnen de gemeenschap. Bereid zijn om wat te doen voor anderen.

Netwerken

De mate van betrokkenheid van individuen en de onderlinge relaties tussen personen en instanties uit een gemeenschap. De aanwezigheid van verenigingen en de mate van deelname van individuen.

Identiteit

Dit kan het beste worden omschreven als groepsgevoel. Maar ook de houding ten opzichte van personen buiten de gemeenschap.

Zoals blijkt uit de door Berman en Philips (2004) opgestelde indicatoren voor sociale cohesie komen deze indicatoren grotendeels overeen met de dimensies die Forrest en Kearns (2000) hebben opgesteld.

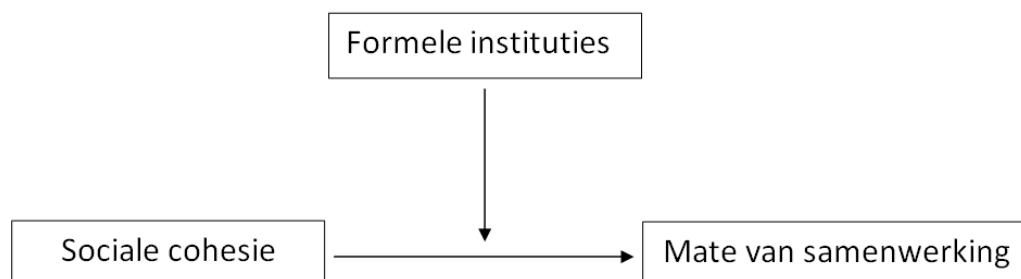
2.6 Collective action problem

Terwijl Hardin (1968) stelt dat bij organische gebiedsontwikkeling de *tragedy of the commons* een belemmering zou kunnen zijn, moet er rekening gehouden worden met nog een ander probleem. Olson (1965) introduceerde het *collective action problem*. Hij stelde dat wanneer individuen onafhankelijk van elkaar handelen op basis van hun eigen belangen, een slechter resultaat zou behaald worden dan wanneer deze individuen zouden communiceren en hun acties op elkaar zouden afstemmen. Dit is vergelijkbaar met het individuele handelen van de boeren bij de *tragedy of the commons*. Olson vervolgt zijn redenering dat dit probleem zich voornamelijk voordoet wanneer een groep individuen hetzelfde doel wil bereiken terwijl niet ieders inspanning vereist is om dat specifieke doel te bereiken. Hierdoor zullen de individuen hopen dat anderen de

inspanning leveren terwijl zij rustig afwachten. In de gebiedsontwikkeling kan dit een groot probleem zijn aangezien ontwikkelaars liever anderen de inspanning zien leveren dan dat zij dit zelf doen. Hierdoor worden ontwikkelingen alsmat uitgesteld omdat niemand een investering wil doen omdat zij vrezen voor meelifersgedrag. Dit kan een reden zijn voor het mislukken van samenwerking in de organische gebiedsontwikkeling. Echter kunnen formele instituties een bepaalde mate van structuur leveren wat ten goede komt aan de organische gebiedsontwikkeling.

2.7 Conceptueel model

In figuur 3 wordt op een schematisch wijze een overzicht van het theoretisch kader gegeven aan de hand van een conceptueel model. In het model staan er twee verbanden centraal: enerzijds de relatie tussen sociale cohesie en de mate van samenwerking en anderzijds de invloed van formele instituties op de relatie tussen sociale cohesie en de mate van samenwerking. Verwacht wordt dat sociale cohesie in positieve zin van invloed is op de mate van samenwerking en dat formele instituties in positieve zin van invloed zijn op de relatie tussen beide.

Figuur 3: Conceptueel model

2.8 Operationalisatie

Deze paragraaf zal zich richten op de operationalisatie van de variabelen uit het conceptueel model. In de theorie zijn deze variabelen al uitgebreid besproken maar voordat er analyses kunnen worden uitgevoerd moeten deze variabelen meetbaar gemaakt worden. Dit houdt in dat de variabelen concreet worden gemaakt en gekoppeld worden aan vragen en stellingen die vervolgens gebruikt kunnen worden in de survey.

Sociale cohesie

Zoals gebleken is uit de literatuur is het begrip sociale cohesie lastig te definiëren. Dit maakt het nog lastiger om het begrip daadwerkelijk meetbaar te maken. Uit de besproken literatuur bleek dat er een aantal dimensies indicatoren zijn opgesteld om het begrip meetbaar te maken. Deze dimensies en indicatoren worden door meerdere academici gehanteerd om sociale cohesie te meten en deze zullen dan ook in dit onderzoek worden toegepast en staan in tabel 1 gekoppeld aan een stelling of vraag.

Indicator	Gekoppelde stelling of vraag
Normen en waarden	<i>'I activate other people to help improve the neighbourhood.'</i>
Vertrouwen	<i>'I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood.'</i>
Netwerken	<i>'I often talk with people in the neighbourhood.'</i> <i>'I have a lot of friends in the neighbourhood.'</i>
Identiteit	<i>'I feel a sense of community in the neighbourhood.'</i>
Maatschappelijke solidariteit	<i>'Do you own or rent property?.'</i> <i>'For how long have you been located in the neighbourhood?.'</i>

Tabel 1: Indicatoren van sociale cohesie gekoppeld aan stellingen en vragen

Formele instituties

Uit paragraaf bleek dat formele instituties kunnen worden onderverdeeld in drie typen instituties: regelgevende instituties, politieke instituties en economische instituties. In onderstaande tabel 2 staan deze typen instituties gekoppeld aan een stelling of vraag.

Indicator	Gekoppelde stelling of vraag
Regelgevende instituties	<i>'Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood.'</i>
Politieke instituties	<i>'The government informs me on</i>

	<i>developments in this neighbourhood (for example public hearings, social media, news, etc.).'</i> <i>'I know which institution to contact if I want to improve the neighbourhood.'</i> <i>'I think my opinion is taken seriously by governmental institutions.'</i> <i>'There is a community neighbourhood organisation or community leader who helps me with the development of the neighbourhood.'</i>
Economische instituties	<i>'The government enables me to improve the neighbourhood (for example: subsidies, legal help, laws).'</i>

Tabel 2: Indicatoren van formele instituties gekoppeld aan stellingen en vragen

Mate van samenwerking

Samenwerking is een zeer voor de hand liggend begrip en om de mate van samenwerking te meten moet er gekeken worden naar twee indicatoren. Aan de ene kant moet er gekeken worden naar de daadwerkelijke deelname van respondenten in ontwikkelingsactiviteiten die al hebben plaatsgevonden. Aan de andere kant moet gekeken worden naar de bereidheid van respondenten om in de toekomst deel te nemen aan ontwikkelingsprojecten. Deze indicatoren staan dan in tabel 3 gekoppeld aan een stelling of vraag.

Indicator	Gekoppelde stelling of vraag
Deelname	<i>'I have participated recently (the past 5 years) in activities to help improve the neighbourhood.'</i> <i>'I have invested a lot of time in neighbourhood improving activities.'</i> <i>'I have invested a lot of money in neighbourhood improving activities.'</i>
Bereidheid	<i>'I am willing to participate in improving the neighbourhood.'</i>

3. Methodologie

In dit hoofdstuk wordt toegelicht welke keuzes zijn gemaakt bij het opstellen van de onderzoeksmethode. De keuzes die gemaakt zijn bepalen de manier waarop er informatie vergaard zal worden.

3.1 Onderzoeksstrategie

Volgens Verschuren en Doorewaard (2015, p.156) zijn er enkele bepalende beslissingen die genomen moeten worden tijdens het opstellen van een onderzoek, waaruit vervolgens andere beslissingen zullen voortvloeien. Deze kernbeslissingen zijn: 1. de keuze tussen breedte of diepgang, 2. de keuze tussen kwalitatief of kwantitatief onderzoek en 3. de keuze tussen empirisch of bureauonderzoek. Deze beslissingen zullen hieronder worden toegelicht.

Breedte versus diepgang

De eerste kernbeslissing die genomen moet worden is de keuze tussen breedte of diepgang. Dit onderzoek zal zich manifesteren als een breedteonderzoek. Hierdoor zal het onderzoek een grootschalige aanpak krijgen waardoor de resultaten generaliseerbaar zullen zijn. Door de hoge mate van generaliseerbaarheid zal het onderzoek niet alleen in Seoul van toegevoegde waarde zijn, maar kunnen de resultaten ook in andere landen zoals Nederland gebruikt worden. Echter resulteert de keuze voor een breedteonderzoek wel in een beperking van diepgang en detaillering van de resultaten (Verschuren en Doorewaard, 2015, p.156).

Kwantitatief versus kwalitatief

De tweede kernbeslissing die genomen moet worden is de keuze tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Hier is gekozen voor een kwantitatief onderzoek waarbij bevindingen vooral worden neergelegd in tabellen, grafieken, cijfers en berekeningen (Verschuren en Doorewaard, 2015, p.156). Doordat het onderzoek inwoners van Seoul betreft in de uitvoering, zal het uitvoeren van een kwalitatief onderzoek moeilijker te realiseren zijn doordat er sprake is van een taalbarrière. Dit is van invloed geweest om voor een kwantitatieve benadering te kiezen. Ook omdat er een groot aantal respondenten benaderd zal gaan worden ligt het meer voor de hand om te kiezen voor een kwantitatief onderzoek aangezien er hierbij wordt gericht op het doen van universele uitspraken en het vinden van algemene wetmatigheden door statistische toetsen (Vennix, 2011).

De resultaten kunnen vervolgens verwerkt en geanalyseerd worden middels statistische verwerkingsprogramma's waaruit vervolgens conclusies getrokken kunnen worden.

Empirisch versus bureauonderzoek

De derde en laatste kernbeslissing die genomen moet worden is de keuze tussen een empirisch of bureauonderzoek. De keuze is hier gevallen op een empirisch onderzoek omdat in tegenstelling tot bij een bureauonderzoek de gegevens nog verzameld moeten worden. De benodigde informatie zal verkregen moeten worden om vervolgens op basis van een analyse van deze gegevens tot uitspraken te komen resultaten (Verschuren en Doorewaard, 2015, p.157). Echter voordat het empirische gedeelte van het onderzoek uitgevoerd kan worden, zal er eerst een literatuurstudie uitgevoerd worden om zo het fundament te leggen voor het onderzoek.

Vervolgens moet op basis van de hierboven genomen kernbeslissingen de onderzoeksstrategie worden bepaald. Verschuren en Doorewaard (2015) noemen een vijftal onderzoeksstrategieën waaruit een keuze gemaakt moet worden, dat zijn: de survey, het experiment, de casestudy, de gefundeerde theoriebenadering en het bureauonderzoek. Doordat dit onderzoek breed georiënteerd, kwantitatief en empirisch van aard is, wordt er gekozen voor een survey omdat dit de meest voor de hand liggende keuze is op basis van de genomen kernbeslissingen. Een survey is namelijk een empirisch onderzoek dat past bij het verwerken van veel respondenten en waar volgens Vennix (2011) generaliseerbare uitspraken over kunnen worden gedaan.

Nu eenmaal de keuze gemaakt is voor een survey als onderzoeksstrategie, moet er nog wel gekozen worden welke variant van het survey-onderzoek toegepast zal gaan worden. Binnen het survey bestaan drie mogelijke varianten: 1. cross-sectioneel onderzoek, 2. panelonderzoek en 3. tijdreeksonderzoek. De keuze voor een van deze varianten is enerzijds afhankelijk van de vraag of er op één of meerdere tijdstippen data verzameld gaat worden en anderzijds afhankelijk van de vraag of er bij één of meerdere groepen data verzameld wordt (Verschuren en Doorewaard, 2015, p.163).

Dit onderzoek zal een cross-sectionele survey zijn aangezien er maar op één moment data verzameld zal worden bij de groep respondenten. Een panelonderzoek zou inhouden dat er op meerdere tijdstippen data verzameld zou worden. Echter is dit in verband met het korte verblijf in Seoul niet mogelijk. De keuze voor een tijdreeksonderzoek zou betekenen dat er meerdere dataopnames bij wisselende steekproefgroepen zouden worden afgenomen. Ook hier wordt weer

op meerdere momenten data verzameld en daarom is ook deze variant dus niet toepasbaar op dit onderzoek.

Hoewel de keuze gemaakt is om een cross-sectionele survey uit te voeren is het echter uiterst belangrijk om de voor- en nadelen van deze gekozen onderzoeksstrategie op een rij te zetten om hiermee rekening te houden in het vervolg van het onderzoek. Zo stelt Korzilius (2008) dat een survey de mogelijkheid biedt om een groot aantal respondenten te benaderen in een relatief kort tijdsbestek. Tevens zijn de resultaten generaliseerbaar. Dit draagt bij aan de externe validiteit. Bovendien stellen Vershuren en Doorewaard (2015) dat de systematische opzet van de survey resulteert in meer betrouwbare, repliceerbare, kwantificeerbare en generaliseerbare gegevens. Echter is een nadeel van de survey het gebrek aan diepgang, zoals ook al omschreven werd bij de eerste kernbeslissing. Een ander nadeel van het surveyonderzoek is de mate van bruikbaarheid van de resultaten. Het is immers lastig om de resultaten op een juiste manier te vertalen naar passende maatregelen. Tot slot is het mogelijk dat respondenten sociaal wenselijke antwoorden zullen geven.

3.2 Onderzoeksmateriaal en dataverzameling

Bij het verzamelen van de data middels een survey kan er gebruik gemaakt worden van mondelinge vragenlijsten of gestructureerde schriftelijke enquêtes. Mondelinge vragenlijsten zijn weer op te delen in face-to-face interviews en telefonische interviews. Echter doordat de respondenten allemaal van Koreaanse afkomst zijn, vallen deze twee opties af. Dit komt omdat de aanwezigheid van een taalbarrière het uitvoeren van deze opties belemmert. Volgens Vennix (2011) is het namelijk essentieel dat respondenten de enquêtes goed begrijpen en dat ze snel en eenvoudig in te vullen zijn. Gestructureerde schriftelijke enquêtes zijn weer op te delen in post- en webenquêtes. Het voordeel hiervan is dat deze vorm van enquêtes van tevoren vertaald kunnen worden naar het Koreaans waardoor deze te begrijpen zijn voor de respondenten.

Hoewel het zowel mogelijk is om postenquêtes als webenquêtes af te nemen, is een nadeel van het afnemen van postenquêtes de hoge non-response. Dit houdt in dat respondenten niet mee willen of kunnen doen aan het onderzoek (Korzilius, 2008). Bij het uitvoeren van een onderzoek is het belangrijk om hier rekening mee te houden aangezien een hoge non-response grote impact kan hebben op het interpreteren van de resultaten en de geldigheid hiervan. Doordat respondenten de enquête ontvangen via post treedt er hoge non-response op. Een ander nadeel van postenquêtes is tijd die gaat zitten in het verzenden en ontvangen van de postenquêtes.

Bovendien moet er de beschikking zijn over de adresgegevens van de ondernemers uit het onderzoeksgebied om hen te benaderen. Zonder deze gegevens kunnen enquêtes niet verstuurd worden.

Het uitvoeren van webenquêtes heeft echter ook zijn nadelen. Vereist voor het afnemen van webenquêtes is de toegankelijkheid van respondenten tot het internet. Wanneer respondenten hier niet over beschikken kunnen ze dus niet deelnemen aan het onderzoek.

Een ander nadeel van zowel webenquêtes als postenquêtes is het ontbreken van de mogelijkheid om te vragen om uitleg wanneer respondenten de enquête niet volledig begrijpen. Doordat de respondent de enquête zelfstandig moet invullen kunnen onduidelijkheden waar de respondent tegenaan loopt niet worden opgehelderd.

Echter is het voordeel hiervan dat de respondent zelf kan beslissen wanneer hij of zij de enquête invult en zelf kan beslissen hoeveel tijd de respondent aan het invullen van de enquête besteed.

Hoewel zowel postenquêtes als webenquêtes mogelijk zouden zijn in dit onderzoek, was er geen beschikking over de adresgegevens van de ondernemers uit het onderzoeksgebied. Dit maakte de uitvoer van postenquêtes onmogelijk. Tevens was er geen beschikking over de e-mailadressen van ondernemers wat het benaderen via email ook onmogelijk maakte. Daarom is er gekozen om een samengestelde vorm van face-to-face interviews en webenquêtes toe te passen. Om dit uit te kunnen voeren is allereerst de vragenlijst in samenwerking met een groep Koreaanse studenten van de Ewha Womans University vertaald vanuit Engels naar Koreaans. Vervolgens is de vragenlijst met behulp van Qualtrics, een online survey software, afgenomen bij de onderzoekspopulatie. Het gebruik van Qualtrics bij de dataverzameling heeft als voordelen dat de enquêtes snel en zelfstandig kunnen worden ingevuld door de respondenten. Dit kon eenvoudig gedaan worden met behulp van een tablet, laptop of mobiele telefoon. Echter is een werkende internetverbinding vereist bij het gebruik van Qualtrics. Omdat er de onzekerheid bestond dat niet iedereen in het onderzoeksgebied over internet zou beschikken, is er gekozen om zelf apparaten met werkende internetfunctie aan te leveren waarop de enquêtes afgenomen zouden worden.

Een ander voordeel van Qualtrics is de mogelijkheid om tijdens het afnemen van de enquête van taal te wisselen.

Bij het afnemen van de enquêtes werd de respondent altijd geassisteerd door zowel een Koreaanse student als een Nederlandse student. Aan de ene kant kon op deze manier de Koreaanse student contact leggen met de respondent en uitleg geven over de aanleiding en essentie van het onderzoek. Aan de andere kant kon de Nederlandse student opheldering verschaffen over onduidelijkheden, die vervolgens via de Koreaanse student weer kon

doorgegeven aan de respondent. Zonder de aanwezigheid van de Koreaanse studenten was afnemen van de enquêtes haast onmogelijk door de aanwezige taalbarrière. Bovendien zijn Koreanen van nature erg op zichzelf en wanneer er Westerse studenten hun winkel of werkplaats betraden dit vaak leidde tot afschrikking. Dit resulteerde vaak in het weigeren van deelname nog voordat er überhaupt uitleg gegeven kon worden over het motief achter het bezoek. Met deze non-response werd al rekening mee gehouden.

De aanwezigheid van studenten in het bijzijn van de respondent die de enquête invult heeft echter ook een nadeel. De respondent kan namelijk het gevoel hebben dat er meegekeken wordt bij het invullen van de enquête. Hierdoor is het mogelijk dat respondenten sociaal gewenste antwoorden hebben ingevuld.

Bij het opstellen van de survey is er besloten om de enquête op te delen in drie delen. De vragen in alle drie de delen van de enquête zijn gesloten vragen, dit heeft als voordeel dat het invullen door de respondent relatief van korte duur is. Een vraag over inkomen zal hierdoor ook sneller beantwoord worden aangezien de antwoorden worden opgedeeld in categorieën en er dus geen specifiek bedrag ingevuld hoeft te worden. De enquête kan worden teruggevonden in Bijlage I. Allereerst worden er vragen over persoonskenmerken gesteld. Dit deel is echter weer onder te verdelen in aan de ene kant enkele vragen over geslacht, leeftijd en werkstatus en aan de andere kant enkele vragen die betrekking hebben op de relatie die de respondent met de wijk heeft. Hierbij werden vragen gesteld zoals: 'where are you located?' en 'for how long have you been located in the neighbourhood?'.

Het tweede deel van de enquête bestaat uit een aantal stellingen waarop de respondent moet aangeven in hoeverre hij of zij het daarmee eens is. Deze stellingen zijn afgeleid uit de literatuur die de basis heeft gelegd voor dit onderzoek. De literatuur die gebruikt is om deze stellingen mee op te stellen is de literatuur over sociale cohesie en formele instituties. De stellingen zijn opgesteld aan de hand van de Likertschaal. De Likertschaal is een schriftelijke methode om moeilijk te kwantificeren gegevens toch meetbaar te maken (Van der Ploeg, 2016). De Likertschaal die gebruikt is in dit onderzoek bestond uit een 10 punts schaal, waarbij de mogelijke antwoorden van 0 tot 10 liepen. Hierbij representeerde de waarde 0 'fully disagree' en representeerde de waarde 10 'fully agree'. Door het gebruik van deze schaal konden respondenten hun opvattingen en mening op een eenvoudige manier laten weten.

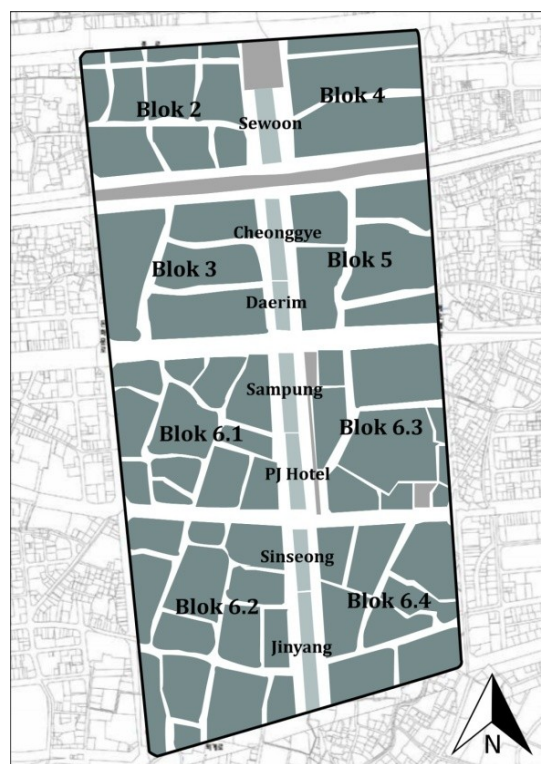
Het derde en laatste deel van de enquête was tevens ook het kortste gedeelte. Dit deel vroeg net als het eerste deel naar persoonskenmerken van de respondent, maar vroeg hierbij naar gevoeliger liggende aspecten zoals inkomen, opleidingsniveau en de woonsituatie van de respondent. Volgens de Koreaanse studenten waarmee er in Seoul is samengewerkt zou deze

informatie nogal gevoelig liggen in Zuid-Korea en zou het een afschrikkende werking kunnen hebben wanneer deze vragen aan het begin van de enquête geplaatst zouden worden. Daarom is er bewust voor gekozen om deze vragen aan het einde van de enquête te plaatsen, tevens is bij deze vragen de antwoordmogelijkheid 'I do not want to answer this question' opgenomen. Dit is gedaan om de respondenten de kans te geven deze gevoelige informatie niet te delen en toch de respondent de gehele enquête te laten invullen.

Om het afnemen van de enquêtes gestructureerd en overzichtelijk te houden is er besloten om het onderzoeksgebied op te delen in kleinere delen. Het onderzoeksgebied bestaat uit een achttal blokken die van elkaar worden afgescheiden door enkele hoofdweegen en de centrale Sangga's, een zevental afzonderlijke gebouwen. Daarom is er gekozen om het totale onderzoeksgebied op te delen in 15 delen, de acht wijkblokken en de zeven Sangga's. Dit is te zien in figuur 4.

In tabel 4 is te zien hoeveel enquêtes er in ieder deel zijn afgenomen. Er is getracht om elke winkel, werkplaats en woning uit het onderzoeksgebied te betreden om zo iedere inwoner en werknemer te kunnen vragen om deel te nemen aan het onderzoek. Echter is er tijdens het veldwerk gebleken dat dit niet in elk deelgebied mogelijk was. Deze verschillen zijn duidelijk te zien in de tabel. Het merendeel van woningen, werkplaatsen en winkels uit in de Sangga's stond leeg of waren niet te betreden. Een deelgebied bestond volledig uit een hotel waardoor hier geen respondenten uit konden worden verkregen.

Deelgebied	Aantal afgenomen enquêtes
Block 2	34
Block 3	30
Block 4	32
Block 5	48
Block 6.1	50
Block 6.2	16
Block 6.3	6
Block 6.4	15
Sewoon Sangga	35
Cheonggye Sangga	13
Daerim Sangga	0
Sampung Sangga	0
PJ Hotel	0
Sinseong Sangga	0
Jinyang Sangga	0
Overig	4
Totaal	283

3.3 Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid van een onderzoek is van groot belang en hangt van een aantal aspecten af. Wat allereerst erg van belang is voor de betrouwbaarheid van een onderzoek is de steekproefgrootte. Des te groter de steekproef is, des te betrouwbaarder (Korzilius, 2008). Om de steekproefgrootte zo groot mogelijk te maken in dit onderzoek is een samenwerking opgezet van zeven Nederlandse studenten die geassisteerd door Koreaanse studenten de enquêtes hebben afgenomen in Seoul. Dit maakt het mogelijk om in een kort tijdsbestek veel enquêtes af te kunnen nemen.

Het tweede aspect dat van invloed is op de betrouwbaarheid van het onderzoek is de locatie en tijd waarop het veldwerk wordt verricht. De betrouwbaarheid van een onderzoek neemt namelijk toe wanneer er op verschillende locaties, dagen en tijdstippen data wordt verzameld (Korzilius, 2008). Hierdoor wordt de kans op het optreden van toevallige meetfouten verkleind. Het meten op verschillende dagen en tijdstippen heeft als voordeel dat externe omstandigheden zoals het weer minder van invloed zijn op de meetresultaten. Zo kan het namelijk zijn dat een ondernemer besluit zijn winkel eerder te sluiten of überhaupt niet te openen in verband met slechte weersomstandigheden. Hierdoor verdwijnt de mogelijkheid om deze ondernemer te benaderen op die specifieke dag op dat moment. Bovendien is het natuurlijk mogelijk dat bepaalde winkels of werkplaatsen sowieso op bepaalde dagen gesloten zijn.

Volgens Parsons (2001) worden emoties bovendien beïnvloed door de weersomstandigheden, wat dus van invloed kan zijn op de respondenten en de antwoorden die zij invullen.

Om de betrouwbaarheid te vergroten zijn alle deelgebieden minimaal op twee verschillende dagen bezocht. Echter is, in verband met de beperkte verblijfsduur in Seoul, het niet mogelijk geweest om het onderzoeksgebied zowel doordeweeks als in het weekend te bezoeken. Met tijdstippen waarop enquêtes werden afgenomen kon weinig gevarieerd worden omdat het merendeel van het onderzoeksgebied bestond uit winkels en werkplaatsen die vaak allen tijdens vaste werkuren open waren. Hierdoor zijn haast alle enquêtes afgenomen tussen 8.00 uur in de ochtend en 20.00 in de avond.

3.4 Validiteit

Naast de betrouwbaarheid van een onderzoek is ook de validiteit van groot belang. Hiermee wordt de geldigheid van een onderzoek bedoeld. Korzilius (2008) maakt onderscheid in vier verschillende soorten validiteit: inhoudsvaliditeit, begripsvaliditeit, interne validiteit en externe validiteit.

Inhoudsvaliditeit probeert vast te stellen of alle aspecten van een begrip goed gemeten worden (Korzilius, 2008). Het gaat bij inhoudsvaliditeit dus om de vraag of het meetinstrument een goede afspiegeling vormt van het te meten begrip (Vennix, 2011). Een uitgebreide literatuurstudie is hierbij van belang om inhoudsvalide begrippen te formuleren.

Bij begripsvaliditeit wordt gekeken of er gemeten is wat men ook daadwerkelijk wilde meten. Er wordt nagegaan in hoeverre een begrip samenhangt met andere begrippen (Vennix, 2011, p.185). Aan de hand van een opgestelde theorie uit de literatuur worden er voorspellingen gedaan en later wordt er gekeken of deze voorspellingen uit zijn gekomen. Hierdoor kan begripsvaliditeit dus pas vastgesteld worden nadat de data verzameld is.

Met interne validiteit bedoeld men de kwaliteit van de conclusies die uit het onderzoek getrokken worden. Er wordt gekeken of de conclusies die getrokken worden niet worden veroorzaakt door mogelijke andere variabelen (Korzilius, 2008). De interne validiteit van een onderzoek kan verhoogd worden door systematische fouten te beperken.

Ten slotte wordt externe validiteit genoemd. Externe validiteit heeft betrekking op de mate van generaliseerbaarheid van de resultaten. De externe validiteit kan vergroot worden door het vergroten van het onderzoekseenheden. Surveyonderzoeken worden dan ook vaak gekarakteriseerd door een hoge externe validiteit dankzij het grote aantal onderzoekseenheden. Het is van essentieel belang dat een onderzoek aselekt is om te kunnen zeggen dat een onderzoek extern valide is (Korzilius, 2008). Dit surveyonderzoek is echter niet aselekt. Er is geen steekproefkader waar op aselekte wijze een steekproef uit getrokken kan worden. Dit heeft dus negatieve gevolgen op de externe validiteit van dit onderzoek en dus ook op de generaliseerbaarheid van de resultaten.

3.5 Data-analyse

Aan de hand van het statistische computerprogramma SPSS wordt de data die is verkregen uit de afgenomen enquêtes verwerkt. Met SPSS kunnen statische toetsen worden uitgevoerd om bepaalde relaties aan te tonen. Allereerst wordt de data vanuit Qualtrics gedownload in een Excel bestand, dat vervolgens geïmporteerd kan worden in SPSS. Voordat er met de dataset gewerkt kan worden moet deze eerst worden opgeschoond. Zo kan het namelijk zijn dat er respondenten

voor kozen om in eerste instantie wel deel te nemen aan het onderzoek, maar halverwege de deelname er toch voor kozen om niet meer mee te willen werken. Dit resulteert in half ingevulde enquêtes die niet mee kunnen worden genomen in de analyses en deze zullen dus verwijderd moeten worden alvorens er analyses uitgevoerd kunnen worden. Vervolgens is het van belang om aan de hand van beschrijvende statistiek de verzamelde data overzichtelijk te bespreken (McClave, Sincich, Knypstra, 2016). Dit zal in hoofdstuk 4 worden uitgewerkt. Als eerste zullen frequentieverdelingen gebruikt worden om zo op een grafische wijze inzicht te verkrijgen in het gegevensmateriaal (Korzilius, 2008). Hierbij wordt gebruik gemaakt van staaf- en cirkeldiagrammen.

Nadat de data op een beschrijvende statistische wijze besproken is, zal toetsende statistiek worden toegepast. Dit zal in hoofdstuk 4 worden uitgewerkt. Bij het toepassen van toetsende statistiek wordt de samenhang tussen twee variabelen onderzocht (Korzilius, 2008, p.103). De toetsen die uitgevoerd moeten worden hangen af van het meetniveau van de variabelen. In dit onderzoek wordt de multiple regressieanalyse toegepast. Hierbij wordt het verband onderzocht tussen één afhankelijke variabele en meerdere onafhankelijke variabelen die van interval- of rationiveau zijn. Wanneer deze variabelen van interval- of rationiveau zijn wordt er gebruik gemaakt van dummyvariabelen. In dit specifieke onderzoek zal allereerst gekeken worden wat de invloed is van sociale cohesie op de mate van samenwerking. Vervolgens wordt er gekeken in hoeverre formele instituties van invloed zijn op de sociale cohesie en de mate van samenwerking.

Voordat er echter toetsende statistiek uitgevoerd kan worden moet er echter aan enkele vooronderstellingen worden voldaan. De Vocht (2015) hanteert een vijftal vooronderstellingen die besproken zullen worden in hoofdstuk 4. Een van deze vooronderstellingen stelt dat er geen sprake mag zijn van multicollineariteit. Er is sprake van multicollineariteit wanneer twee of meerdere verklarende variabelen sterk met elkaar correleren (McClave et al., 2016, p.410). Dit kan een probleem zijn voor de resultaten, regressieanalyses kunnen namelijk verwarrend en misleidend overkomen. Om te toetsen op multicollineariteit kunnen verschillende methodes gebruikt worden. In dit onderzoek zal gebruik worden gemaakt van de Pearsons' R en de Cramers' V maten om te de correlatiecoëfficiënt te toetsen.

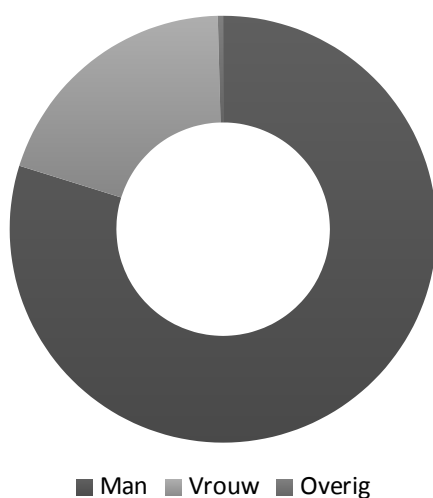
4. Resultaten

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van het onderzoek gepresenteerd worden. In de eerste paragraaf zullen middels beschrijvende statistiek de persoonskenmerken van de respondenten beschreven worden. In de tweede paragraaf zal besproken worden of er wordt voldaan aan de vooronderstellingen die De Vocht (2015) hanteert. Na het bespreken van de vooronderstellingen zal de toetsende statistiek aan bod komen. Hierbij zullen de resultaten van de multiple regressieanalyse besproken worden waarmee er gekeken kan worden of er een verband bestaat tussen sociale cohesie enerzijds en de mate van samenwerking anderzijds. Daarnaast zal er onderzocht worden hoe formele instituties hier van invloed op zijn.

4.1 Beschrijvende statistiek

In deze paragraaf zullen de persoonskenmerken van de respondenten besproken worden. De volgende kenmerken zullen besproken worden: geslacht, leeftijd, woonsituatie, opleidingsniveau, inkomen, relatie van de respondent tot de wijk, beroepssector, verblijfsduur en ten slotte zal er gekeken worden of de respondent grondeigenaar is of enkel huurder is.

Geslacht

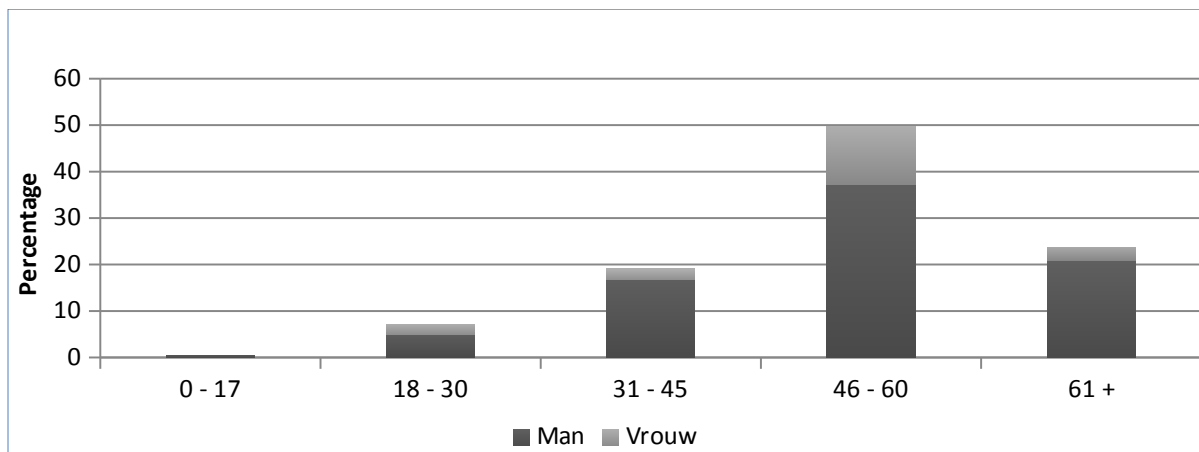
De onderzoeksresultaten tonen dat er meer mannelijke respondenten zijn meegenomen dan vrouwelijke respondenten. In figuur 5 zien we dat er totaal 226 mannelijke respondenten en 56 vrouwelijke respondenten zijn. We spreken dan respectievelijk over 79,9% mannen en 18,8% vrouwen. Daarnaast heeft één persoon niet aangegeven hoe hij of zij zichzelf identificeert wat resulteert in een percentage van 0,4%. Het grote verschil tussen het aantal mannen en vrouwen dat heeft deelgenomen aan de survey valt mogelijk te verklaren aan de hand van het

type winkels en werkplaatsen die zich in het onderzoeksgebied bevinden. Zo bleek dat een groot deel

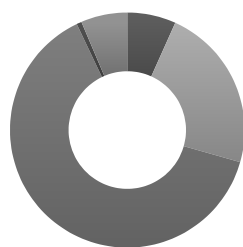
Figuur 5: Geslacht

van de panden in het onderzoeksgebied dienden als werkplaatsen waar zwaar werk verricht werd. Dit werd vooral uitgevoerd door mannen waardoor er ook meer mannen aanwezig waren in het onderzoeksgebied. Daarnaast werd er tijdens het enquêteren opgemerkt dat de man de leidende rol heeft in de relatie en dat zij niet altijd deel wilden of mochten nemen aan de survey. Het is mogelijk dat vrouwen in Zuid-Korea nog niet zo ver geëmancipeerd zijn dan dat vrouwen dat zijn in Nederland. Dit kan zich uiten in een meer afstandelijke houding.

Leeftijd

In figuur 6 wordt de leeftijdsverdeling van de respondenten gevisualiseerd ten opzichte van het geslacht. De meest voorkomende leeftijdscategorie is die van 46 tot en met 60 jaar, zowel voor de mannen als voor de vrouwen. Wat op valt is dat er haast geen respondenten hebben deelgenomen die niet ouder waren dan 30 jaar. In totaal zijn er 21 mensen niet ouder dan 30 jaar en is er maar één respondent die in de jongste categorie valt. De kruistabel die gebruikt is om deze staafdiagram op te stellen is te vinden in Bijlage II.

■ Solitair ■ Met partner ■ Met familie
■ Met huisgenoten ■ Overig

Woonsituatie

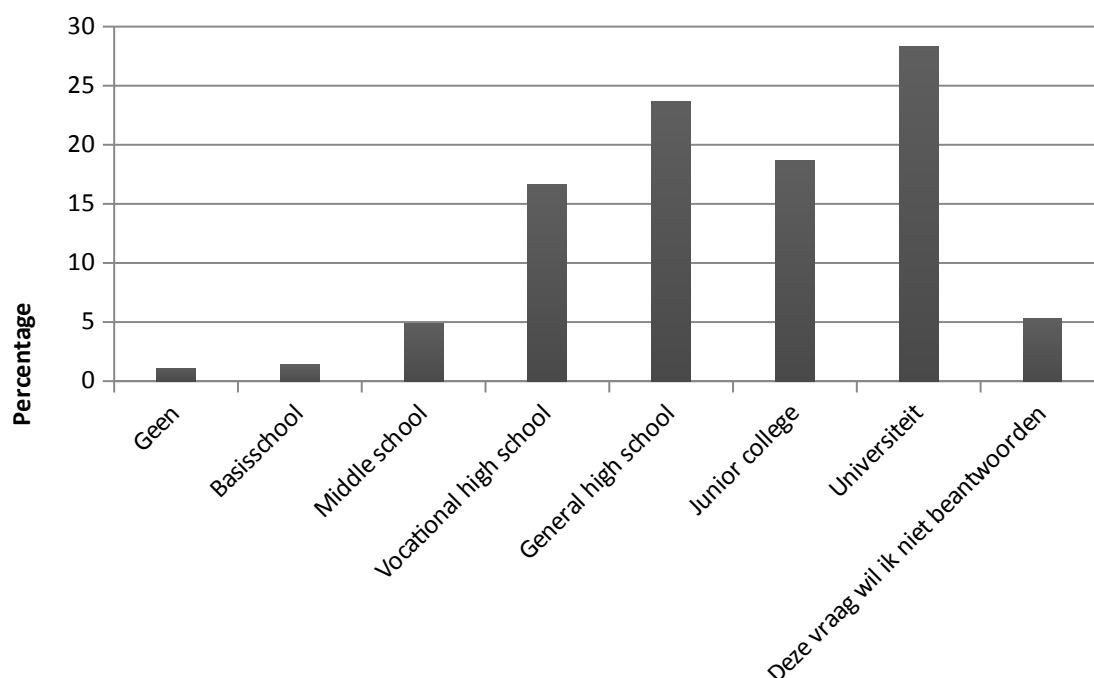
In figuur 7 wordt de woonsituatie van de respondenten getoond. Hieruit blijkt dat het merendeel van de respondenten samenwoont met zijn of haar familie. Deze komt overeen met de verdeling van de leeftijd aangezien de meest voorkomende leeftijdscategorie 46-60 jaar was en dit een voor de handliggende leeftijd is om een gezin te hebben.

Figuur 6: Geslacht ten opzichte van leeftijd

Figuur 7: Woonsituatie

Opleidingsniveau

Zoals figuur 8 aantoont, zien we dat de respondenten op het gebied van opleiding erg van elkaar verschillen. Het meest gekozen antwoord is Universiteit, met totaal 80 respondenten en dus 28,3% die hebben aangegeven deze opleiding te hebben afgerond. Drie respondenten hebben geen opleiding afgerond en 15 respondenten gaven aan dat zij deze vraag niet wilden beantwoorden. Mogelijk kan het zijn dat deze 15 respondenten zich niet prettig voelen om deze informatie te delen omdat ze zich schamen voor hun hoogst behaalde opleiding.

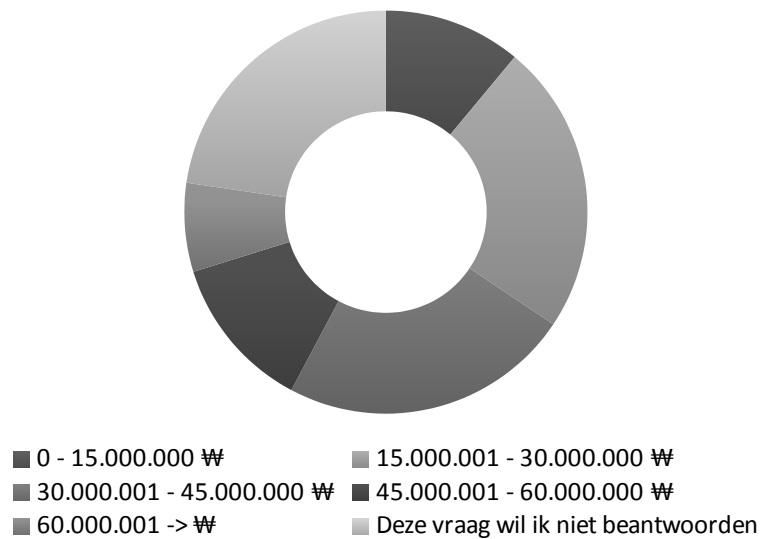
Figuur 8: Opleidingsniveau

Inkomen

In figuur 9 is te zien wat de inkomensverdeling is van de respondenten.

64 respondenten hebben aangegeven dat zij deze vraag niet willen beantwoorden. Net als bij het opleidingsniveau kan het ook in dit geval zo zijn dat deze respondenten zich niet prettig voelen om deze informatie te delen omdat ze zich schamen voor hun jaarlijks inkomen. Aangezien de survey werd afgenomen in Zuid-Korea is er gevraagd naar het aantal Zuid-Koreaanse Won (₩) dat men jaarlijks verdiend. Omgerekend met een wisselkoers van €0,0007 voor ₩1 (wisselkoers.nl, 2019) representeert een bedrag van ₩15.000.000 een bedrag van €11.000. Uit figuur 9 blijkt dat

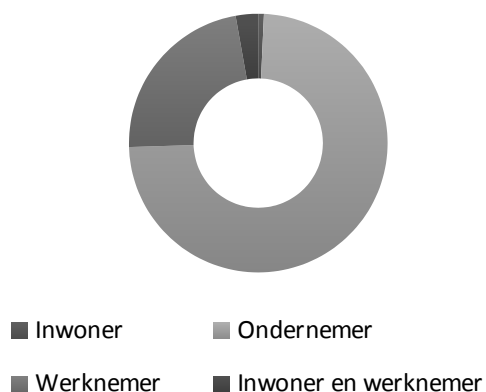
er twee meeste gekozen antwoordcategorieën zijn. Zowel 15.000.001-30.000.000 ₩ als 30.000.001-45.000.000 ₩ is het vaakst ingevuld door de respondenten.

Figuur 9: Jaarlijks inkomen in Zuid-Koreaanse Won (₩)

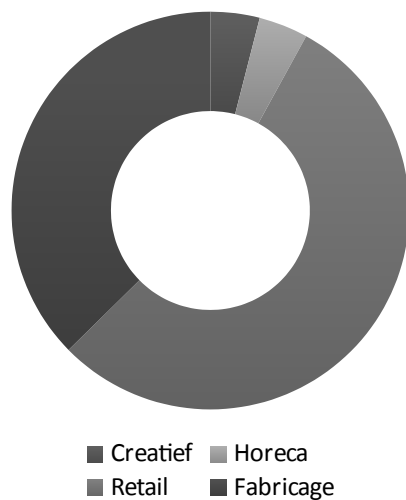
Relatie tot de wijk

In figuur 10 wordt de relatie van de respondent tot de wijk weergegeven. Wat als eerste opvalt is dat er haast geen respondenten aangeven ook in de wijk te wonen. Tijdens het verblijf in Seoul werd uitgelegd door de Zuid-Koreaanse studenten waarmee er werd samengewerkt dat hier al langere tijd sprake van was. 96,5% van de respondenten geeft aan niet in de wijk te wonen en de meeste respondenten geven aan eigen ondernemer te zijn, 73,5%. Slechts 3,5% van de respondenten woont in het gebied. Echter is het niet zeker dat deze resultaten de werkelijke verdeling in de wijk representeren. Zoals al eerder is vermeld in hoofdstuk 3 was het namelijk in de Sangga's vaak niet mogelijk om de panden te betreden en is het mogelijk dat veel inwoners hierdoor niet benaderd konden worden. Tevens is er alleen op werkdagen tijdens werktijden geënkquêteerd waardoor inwoners mogelijk niet aanwezig waren aangezien zij op dat moment aan het werken waren.

Figuur 10: Relatie van de respondent tot de wijk

Beroepssector

Van de sectoren waarin de respondenten werkzaam zijn, zijn twee sectoren het vaakst geantwoord. 54,7% van de respondenten geeft aan in de retail te werken. De op één na grootste groep respondenten werkt in de fabricage: 37,4%. De overige 7,9% wordt aangevuld door respondenten die aangeven in de creatieve sector of in de horeca te werken. Tijdens het afnemen van de enquêtes werd ondervonden dat de meeste panden in de acht blokken ook

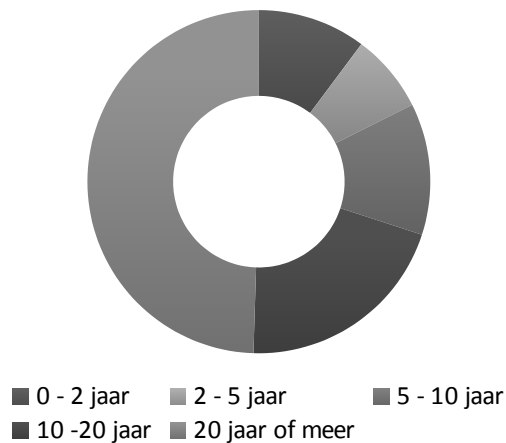
daadwerkelijk werkplaatsen of winkels waren. Dit [Figuur 11: Beroepssector](#)

komt overeen met resultaten van de enquêtes

zoals weergegeven in figuur 11. Doordat grote delen van de Sangga's niet te betreden waren, kan het zo zijn dat de groep 'creatief' ondervertegenwoordigd is. Uit de overleg met de Zuid-Koreaanse studenten bleek namelijk dat personen actief in deze sector zich vooral in de Sangga's had gevestigd.

Verblijfsduur

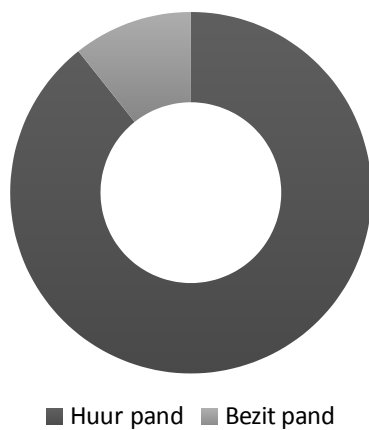
In de survey is ook een vraag opgenomen die de respondent vraagt hoe lang hij of zij al in het onderzoeksgebied zit gevestigd. In figuur 12 zijn hier de resultaten van te zien. Veruit de meeste respondenten (49,5%) wonen en/of werken al meer dan 20 jaar in het gebied. Hierdoor kennen de meeste respondenten elkaar goed waardoor ze eerder geneigd zouden kunnen zijn om samen te werken.

Figuur 12: Verblijfsduur

Huur of koop

In figuur 13 is te zien dat de verdeling tussen eigenaren van en huurders erg ongelijk verdeeld is. Zo is 89,3% van het aantal ondervraagde respondenten huurder. De meeste panden zijn in handen van een kleine groep eigenaren die het gebied graag ontwikkeld zouden zien worden. Echter wordt het uitdrijven van de huurders haast onmogelijk gemaakt door wetten en regelgevingen. Dit vormt een belemmering voor de ontwikkeling van het gebied waardoor het verwaarloosd raakt.

Figuur 13: Verdeling tussen eigenaren en huurders

4.2 Cronbach's alpha

Voordat er toetsende analyses kunnen uitgevoerd worden moet er eerst gekeken worden hoe betrouwbaar de variabelen zijn. In dit onderzoek zijn er namelijk meerdere stellingen en vragen gecombineerd in één samengestelde variabele. In het geval dat er items samengevoegd worden

om één concept te meten moet er gekeken worden of de samengevoegde items wel degelijk hetzelfde meten. Dit kan middels de Cronbach's Alpha test. De Cronbach's Alpha is een betrouwbaarheidsmaat die aangeeft of de vragen hetzelfde meten, oftewel hoe homogeen de vragen zijn. Door het uitvoeren van deze test wordt er onderzocht of er sprake is van correlatie tussen twee of meerdere items. De Cronbach's Alpha kan een waarde hebben tussen 0 en 1 en des te hoger de Cronbach's Alpha is, des te hoger de samenhang tussen de items. Wanneer er complexe begrippen gemeten worden aan de hand van samengestelde variabelen wordt een Cronbach's Alpha van 0.6 gehanteerd als ondergrens.

Aangezien alle variabelen uit het conceptuele model bestaan uit meerdere items bestaan, is voor al deze variabelen de Cronbach's Alpha berekend. Deze wordt hieronder kort besproken.

De Cronbach's Alpha van de mate van samenwerking bedraagt 0,847. Dit houdt in dat de items die gecombineerd zijn om als samengestelde variabele de mate van samenwerking te meten ook daadwerkelijk hetzelfde meten. Er wordt namelijk ruim voldaan aan de ondergrens van 0,6 en dus kunnen we zeggen dat de vragen homogeen zijn en de schaal betrouwbaar is.

De Cronbach's Alpha van sociale cohesie bedraagt 0,729. Ook deze schaal is betrouwbaar wanneer er een ondergrens van 0,6 wordt gehanteerd.

De Cronbach's Alpha van de formele instituties bedraagt 0,622. Hoewel deze waarde hoger is dan de vereiste 0,6 is deze toch nog aan de lage kant. Uit Bijlage III is af te lezen dat het item *'Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood'* een negatieve bijdrage heeft aan de Cronbach's Alpha. Dit is af te lezen aan de negatieve correlatie van -0,258. Dit houdt in dat het toevoegen van dit item aan de schaal van formele instituties een negatief effect heeft op de betrouwbaarheid van de schaal. Een verklaring hiervoor kan zijn dat deze stelling in eerste instantie zo gesteld werd dat het beantwoorden van deze stelling met een waarde van 10 (fully agree), aan zou geven dat de respondent beperkt wordt door regels en wetten en dus een negatief effect zou aangeven. Echter geeft de waarde 10 (fully agree) bij de meeste stellingen juist een positief effect of gevoel aan. Het is aannemelijk dat respondenten deze stelling niet goed hebben gelezen en dus een onjuist antwoord hebben gegeven wat nu dus resulteert in een negatieve bijdrage aan de betrouwbaarheid van de schaal.

Door het weglaten van het item stijgt de Cronbach's Alpha van de schaal formele instituties naar 0,778. De schaal formele instituties is dus homogener en betrouwbaarder wanneer het item *'Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood'* weggelaten wordt. In het

vervolg van dit onderzoek zal dit item dan ook niet worden meegenomen in de analyses omdat de schaal formele instituties anders geen betrouwbaar beeld zal schetsen.

4.3 Vooronderstellingen

Zoals al werd gesteld in hoofdstuk 3 door moet er aan een aantal voorwaarden worden voldaan voor er analyses uitgevoerd kunnen worden. De Vocht (2015) hanteert vijf vooronderstellingen wanneer er multiple regressieanalyses uitgevoerd moeten worden.

- Alle afhankelijke variabelen uit het onderzoek hebben een interval- of ratioschaal. De onafhankelijke variabelen mogen ook van een categorische schaal zijn. Echter moeten deze variabelen gehercodeerd worden door een dummy-variabele aan te maken.
- Het verband dat bestaat tussen de afhankelijke variabelen enerzijds en de onafhankelijke variabelen anderzijds moet een causaal verband zijn.
- Er moet sprake zijn van een lineair model.
- Er mag een multicollineariteit bestaan. Er mogen dus geen onafhankelijke variabelen zijn die hetzelfde meten.
- Er moet sprake zijn van een normale verdeling van de afhankelijke variabelen voor de waarden van alle onafhankelijke variabelen. De normale verdelingen zijn homoscedastisch.

De vooronderstellingen die De Vocht (2015) opstelt zullen hieronder ieder kort besproken worden.

Om aan de eerste veronderstelling te kunnen voldoen die De Vocht (2015) hanteert moeten alle afhankelijke variabelen een interval- of ratioschaal hebben. Tevens moeten onafhankelijke variabelen die een categorisch schaal hebben omgezet worden naar dummy-variabelen. In dit onderzoek werd onder andere gevraagd of respondenten grondeigenaar waren of huurden. Deze onafhankelijke variabele is van categorische schaal en is dan ook getransformeerd naar een dummy variabele om te voldoen aan de eerste vooronderstelling.

De tweede vooronderstelling waar aan moet worden voldaan is dat het verband tussen de afhankelijke variabelen en onafhankelijke variabelen een causaal verband dient te zijn. Om

hieraan te voldoen is er een uitgebreide literatuurstudie verricht waaruit bleek dat dit daadwerkelijk zo was.

De derde veronderstelling waar aan moet worden voldaan is dat er sprake moet zijn van een lineair model. Dit moet gecontroleerd worden voor de afhankelijke variabelen mate van samenwerking en sociale cohesie. Of er sprake is van een lineair model kan worden getoetst aan de hand van een residuenanalyse. Deze zijn dan ook op toegepast op de afhankelijke variabelen ten opzichte van de gekoppelde onafhankelijke variabelen. De resultaten die voortkwamen uit de uitgevoerde residuenanalyses staan vermeld in Bijlage V. In deze Bijlage is af te leiden uit de grafieken of er sprake is van een lineair verband. Bij de het eerste verband dat is onderzocht waarbij de afhankelijke variabele de mate van samenwerking verklaard wordt door de onafhankelijke variabele sociale cohesie, is er sprake van een lineair verband. Dit is af te lezen uit de bijhorende grafiek. De residuen zijn normaal verdeeld. Ook in de andere verbanden komt duidelijk naar voren dat deze verbanden lineair zijn, blijkt uit de grafieken.

De vierde veronderstelling waar aan moet worden voldaan is de afwezigheid van multicollineariteit. Er mogen namelijk geen onafhankelijke variabelen zijn die hetzelfde meten. Om te berekenen of hier sprake van is wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van de Cramers'V maatstaf en de Pearsons'R maatstaf. Er worden in dit onderzoek twee verschillende testen gedaan omdat één onafhankelijke variabele, Huur_of_Koop, van nominaal meetniveau is en in dat geval wordt de Cramers'V toegepast. Uit de analyse bleek dat de variabele Huur_of_Koop met geen enkele andere onafhankelijke variabele correleert. Tussen Huur_of_Koop en elke andere variabele ligt de correlatiecoëfficiënt lager dan 0,9, wat de bovengrens is. Om de overige onafhankelijke variabelen te testen op multicollineariteit wordt de Pearsons'R coëfficiënt berekend. Deze berekening is zowel uitgevoerd over de indicatoren van sociale cohesie als over de indicatoren van formele instituties. Uit beide analyses kwam ook hier naar voren dat geen enkele onafhankelijke variabele correleert met een ander, want ook hier was de correlatiecoëfficiënt nergens hoger dan 0,9. We spreken hier dus niet van multicollineariteit in dit onderzoek en dus wordt er voldaan aan de vierde vooronderstelling. De resultaten uit de uitgevoerde analyses zijn terug te vinden in Bijlage IV.

De laatste vooronderstelling waar aan moet worden voldaan is dat er sprake moet zijn van een normale verdeling van de afhankelijke variabelen voor de waarden van alle onafhankelijke variabelen. Tevens moet de normale verdeling homoscedastisch zijn.

Ook dit kan afgeleid worden uit de residuenanalyses in Bijlage V. Er valt namelijk te zien aan de grafieken dat er sprake is van een normale verdeling, die gekenmerkt wordt door de klassieke 'klok' vorm. Deze normale verdeling zien we bij alle vier de grafieken terug en dus kan gezegd worden dat er sprake is van een normale verdeling van de afhankelijke variabelen voor de waarden van alle onafhankelijke variabelen.

Tenslotte kan de homoscedasticiteit afgelezen worden aan de hand van de scatterplots die zijn opgesteld bij de residuenanalyse. Deze zijn terug te vinden in Bijlage V. Aan alle scatterplots valt te zien dat de residuen gelijk verdeeld zijn ten opzichte van de horizontale as. Bij alle vier de gevallen kunnen we dus spreken van homoscedasticiteit.

Hiermee wordt er dus voldaan aan alle vooronderstellingen die De Vocht (2015) hanteert.

4.4 Toetsende statistiek

Nu er voldaan is aan de vooronderstellingen kunnen geldende analyses worden uitgevoerd.

Aan de hand van multiple regressieanalyses kunnen uitspraken gedaan worden over de relaties tussen de onafhankelijke- en afhankelijke variabelen. Allereerst zal de verklaringskracht van de modellen getoetst worden. Dit wordt gedaan aan de hand van de R-square, oftewel de R^2 . Deze is een maat voor de kwaliteit van het model. De R^2 geeft aan wel deel van de variatie door het model verklaard wordt. Nadat de R^2 is beschreven zal er gekeken naar de significantie in de modellen.

4.4.1 De invloed van de onafhankelijke variabele 'sociale cohesie' op de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking'

Om de verklaringskracht van dit model te meten wordt er gekeken naar de R^2 . In dit model bedraagt de R^2 0,387. Dit kan worden afgelezen uit de eerste tabel die de invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking aantoont. Dit wordt getoond in Bijlage V. Een R^2 van 0.387 houdt in dat 38,7% van de variatie van de mate van samenwerking verklaard wordt door de losse onafhankelijke variabelen van sociale cohesie.

Uit de laatste kolom van de derde tabel kan worden afgelezen welke onafhankelijke variabelen significant zijn. Bij deze waarden wordt gekeken of ze hoger of lager dan 0,05 bedragen. Wanneer ze lager dan 0,05 zijn is er sprake van significantie. In dit geval zijn dat er totaal vier.

De variabele 'Verblijfsduur' is significant want $0,038 < 0,05$. Dit houdt in dat wanneer deze variabele met 1% stijgt de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking' met 0,833 zal toenemen. Een langere verblijfsduur ondernemers in de wijk zorgt dus voor meer samenwerking.

De variabele 'Activeren van anderen' is significant want $0,000 < 0,05$. Dit houdt in dat wanneer deze variabele met 1% stijgt de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking' met 1,559 zal toenemen. Het activeren van anderen zorgt dus voor meer samenwerking in de wijk

De variabele 'Huur of koop' is significant want $0,04 < 0,05$. Dit houdt in dat wanneer deze variabele met 1% stijgt de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking' met 4,637 zal toenemen.

De variabele 'Vertouwen in netwerk' is significant want $0,01 < 0,05$. Dit houdt in dat wanneer deze variabele met 1% stijgt de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking' met 0,604 zal toenemen. Des te meer vertrouwen ondernemers hebben in hun sociale netwerk, des te meer er wordt samengewerkt.

Ook de totale invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking is onderzocht.

In dit model bedraagt de R^2 0,301. Dit kan worden afgelezen uit de eerste tabel die de invloed van de totale sociale cohesie op de mate van samenwerking aantoont. Dit wordt getoond in Bijlage V. Een R^2 van 0.301 houdt in dat 30,1% van de variatie van de mate van samenwerking verklaard wordt door de alle onafhankelijke variabelen van sociale cohesie samen. Tevens is ook hier sprake van significantie aangezien $0,00 < 0,05$. Dit houdt in dat wanneer deze variabele met 1% stijgt de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking' met 0,604 zal toenemen.

4.4.2 De invloed van de onafhankelijke variabele 'formele instituties' op de afhankelijke variabele 'sociale cohesie'

In dit model bedraagt de R^2 0,145. Dit kan worden afgelezen uit de eerste tabel die de invloed van formele instituties op sociale cohesie aantoont. Dit wordt getoond in Bijlage V. Een R^2 van 0.145 houdt in dat 14,5% van de variatie van sociale cohesie verklaard wordt door de losse onafhankelijke variabelen van formele instituties. In dit model zijn twee van de vijf variabelen significant.

De variabele 'Kennis over de te benaderen organisatie' is significant want $0,00 < 0,05$. Dit houdt in dat wanneer deze variabele met 1% stijgt de afhankelijke variabele 'sociale cohesie' met 0,776 zal toenemen. Des te meer ondernemers er in de wijk zijn die weten welke organisatie ze kunnen benaderen om de wijk te verbeteren, des te groter de sociale cohesie wordt.

De variabele 'Aanwezigheid organisatie' is significant want $0,014 < 0,05$. Dit houdt in dat wanneer deze variabele met 1% stijgt de afhankelijke variabele 'sociale cohesie' met 0,553 zal toenemen. Dit betekent dat de aanwezigheid van een buurtvereniging de sociale cohesie in de wijk versterkt.

4.4.3 De invloed van de onafhankelijke variabele 'formele instituties' op de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking'

Om de verklaringskracht van dit model te meten wordt er gekeken naar de R^2 . In dit model bedraagt de R^2 0,301. Dit kan worden afgelezen uit de eerste tabel die de invloed van formele instituties op de mate van samenwerking aantoont. Dit wordt getoond in Bijlage V. Een R^2 van 0,387 houdt in dat 30,1% van de variatie van de mate van samenwerking verklaard wordt door de losse onafhankelijke variabelen van formele instituties. In dit model zijn twee van de vijf variabelen significant.

De variabele 'Kennis over de te benaderen organisatie' is significant want $0,00 < 0,05$. Dit houdt in dat wanneer deze variabele met 1% stijgt de afhankelijke variabele 'mate van samenwerking' met 0,831 zal toenemen. De samenwerking in de wijk wordt dus vergroot wanneer ondernemers in de wijk weten wie ze moeten benaderen om de wijk te verbeteren.

De variabele 'Aanwezigheid organisatie' is significant want $0,00 < 0,05$. Dit houdt in dat wanneer deze variabele met 1% stijgt de afhankelijke variabele 'sociale cohesie' met 0,976 zal toenemen. In dit geval neemt de samenwerking in de wijk dus toe wanneer er een buurtorganisatie is die de buurt helpt te ontwikkelen.

5. Conclusie, aanbeveling en discussie

In dit hoofdstuk zullen de conclusie, aanbeveling en discussie worden besproken. Allereerst zal er in de conclusie een antwoord gegeven worden op de hoofdvraag.

5.1 Conclusie

De volgende hoofdvraag werd opgesteld in hoofdstuk 1 en heeft gedurende dit onderzoek centraal gestaan:

‘In hoeverre is de aan- of afwezigheid van sociale cohesie van invloed op de samenwerking bij organische gebiedsontwikkeling en in hoeverre wordt de relatie tussen beide beïnvloed door formele instituties.’

Het beantwoorden van de hoofdvraag zal gedaan worden aan de hand van de uitgevoerde regressieanalyses. In hoofdstuk 4 zijn drie verschillende verbanden onderzocht. Allereerst is gekeken naar de invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking. Het tweede verband waar naar is gekeken is de invloed van formele instituties op sociale cohesie en het derde en tevens laatste verband wat werd onderzocht is de invloed van formele instituties op de mate van samenwerking

Uit de analyses die de invloed tussen sociale cohesie op de mate van samenwerking toetsten, kwam naar voren dat niet alle losse variabelen significant van invloed waren op de mate van samenwerking. Wel bleek het zo te zijn dat de verblijfsduur een positief effect heeft op de mate van samenwerking. Des te langer ondernemers in gevestigd zaten, des te hoger de mate van samenwerking. De oorzaak hiervan zou kunnen zijn dat ondernemers die al langer in het gebied zitten een groter sociaal netwerk hebben en elkaar meer vertrouwen. Dit komt overeen met de variabele vertrouwen in het sociale netwerk van respondenten, aangezien ook deze variabele significant was. Daarnaast zou het activeren van anderen zorgen voor meer samenwerking in de

wijk. Bovendien bleek dat de gecombineerde variabelen van sociale cohesie de mate van samenwerking positief beïnvloeden. Dus naarmate de sociale cohesie in de wijk stijgt, zal er ook meer worden samengewerkt.

Uit de analyses die de invloed tussen de formele instituties en sociale cohesie toetsten bleek dat er twee variabelen significant van invloed waren op de sociale cohesie in de wijk. Allereerst neemt de sociale cohesie toe wanneer ondernemers weten welke organisatie of instelling ze moeten benaderen in het geval dat ze de wijk willen verbeteren. Daarnaast draagt de aanwezigheid van een buurtvereniging toe aan de sociale cohesie in de wijk. Echter kan er niet gezegd worden dat alle vormen van formele instituties bijdragen aan de sociale cohesie in de wijk, immers zijn er maar twee losse variabelen significant van invloed op de sociale cohesie. Een instelling die dichtbij de ondernemer staat is dus van positieve invloed op de sociale cohesie in de wijk.

Als laatste is het verband tussen de formele instituties en de mate van samenwerking onderzocht. Ook bij dit verband waren dezelfde twee variabelen significant als die bij het verband tussen formele instituties en sociale cohesie. Hier neemt de samenwerking in de wijk dus toe wanneer ondernemers weten welke organisatie of instelling ze moeten benaderen in het geval dat ze de wijk willen verbeteren. Tevens zorgt de aanwezigheid van een buurtvereniging voor meer samenwerking in de wijk. De samenwerking in de wijk zou dus toenemen wanneer er een organisatie dichtbij de ondernemers staat en deze makkelijk te benaderen is. Maar ook hier kan niet gesteld worden dat formele instituties in het algemeen bijdragen aan de mate van samenwerking omdat alleen de instituties die dichtbij de ondernemer staan significant van invloed zijn op de samenwerking.

De hoofdvraag kan beantwoord worden door de hiervoor genoemde subconclusies samen te voegen. Er kan gezegd worden dat de mate van samenwerking beïnvloed wordt door een sterke aanwezigheid van sociale cohesie. Een hogere sociale cohesie zorgt dus voor meer samenwerking. Formele instituties hebben een beperkte invloed op de zowel de sociale cohesie als op de mate van samenwerking in de wijk. Niet alle vormen van formele instituties hebben een direct effect op de sociale cohesie en mate van samenwerking in de wijk. Wanneer we terugkijken naar de operationalisatie van het begrip formele instituties zien we dat de twee variabelen die significant waren allebei de politieke instituties meten. Het lijkt dus dat alleen politieke instituties een beperkte invloed hebben op de sociale cohesie en de mate van samenwerking in de wijk.

5.2 Aanbeveling

Er kan worden gesteld dat organische gebiedsontwikkelingsprojecten baat hebben bij een hoge mate van sociale cohesie omdat zo de samenwerking spoediger zal verlopen. Hier moet dus naar gestreefd worden bij het opstellen van deze projecten. Daarnaast is het van belang dat politieke formele instituties, zoals bijvoorbeeld een buurtorganisatie, aanwezig zijn en makkelijk te benaderen. Dit zal de sociale cohesie in de wijk ten goede doen en de samenwerking zal hierdoor toenemen. Het is dan aan de overheid om deze buurtorganisaties op te zetten.

Met dit onderzoek is bijgedragen aan de inzichten betreffende aan welke institutionele voorwaarden er moet worden voldaan om organische gebiedsontwikkeling soepeler te laten verlopen. Er kan worden gesteld dat de aanwezigheid van politieke formele instituties een positief effect hebben op de organische gebiedsontwikkeling. In vervolgonderzoeken zou echter gekeken kunnen worden welke vormen van politieke formele instituties het beste toegepast kunnen worden.

Echter zou er ook gekeken moeten worden of een vergelijkend onderzoek dezelfde resultaten op zou leveren. Dit onderzoek heeft zich namelijk alleen gericht op Euljiro en er kan niet met zekerheid gezegd worden dat de conclusies te generaliseren zijn op alle andere wijken.

5.3 Discussie

Het onderzoek heeft wel enkele op- en aanmerkingen. Allereerst was het uitvoeren van het veldwerk een lastige klus aangezien er sprake was van een taalbarrière en er via Koreaanse studenten gecommuniceerd moest worden met de respondenten. Deze extra schakel kan voor onduidelijkheid zorgen bij de respondent wanneer de Koreaanse student de achterliggende gedachte van het onderzoek niet helemaal goed begrijpt.

Een tweede opmerking is de geringe steekproef. Er zijn maar 283 respondenten bevraagd en dit heeft negatieve gevolgen voor de mate van generaliseerbaarheid. Want hoewel het benaderen van 283 respondenten voldoende leek te zijn voor dit onderzoek is het eigenlijk aan de lage kant. Tenslotte heeft de survey gediend om een basis te leggen voor zeven verschillende onderzoeken, waarin alle onderzoeken een specifieke insteek moesten verwerken in de survey. Echter kan een survey niet te lang duren dus de specifieke input van dit onderzoek is beperkt geweest.

6. Literatuurlijst

Allianz Group. (2015). *Top 20 megacities by population*. Geraadpleegd op 10 april 2019, van <https://www.allianz.com/en/press/extra/knowledge/demography/150316-top-20-megacities-by-population.html>

BAE, W. (2002). Housing Improvement and Citizen participation for the Recovery of Urban Community. *Architectural Institute of Korea*, 46(11).

Berman, Y., & Phillips, D. (2004). Indicators for social cohesion. *Paper submitted to the European Network on Indicators of Social Quality of the European Foundation on Social Quality, Amsterdam*.

Bentvelsen, T. (2014). *Gebiedsontwikkeling in verandering*. Geraadpleegd op 4 april 2019, van http://www.urbanmanagement.nl/NL/Inspiratie/inspiratie_Het+Nieuwe+Ontwikkelen/Gebiedsontwikkeling+in+verandering/default.aspx

Beunderman, J. & Urhahn, G. (2009). *Heerlijke inbreuk: Jane Jacobs en de spontaniteit van de stad. De levende stad. Over hedendaagse betekenis van Jane Jacobs*. Uitgeverij SUN: Amsterdam.

Buitelaar, E., Feenstra, S., Galle, M., Lekkerkerker, J., Sorel, N. & Tennekes, J. (2012). *Vormgeven aan de spontane stad: belemmeringen en kansen voor organische gebiedsontwikkeling*. Uitgeverij PBL: Den Haag.

Buitelaar, E., Kooiman, M. & Robbe, C. (2012). *Planeconomie en organische gebiedsontwikkeling*. In *Grondzaken in de praktijk*, decembernummer 25-27.

Dekker, K. & Bolt, G. (2004). Social cohesion in heterogeneous neighbourhoods in the Netherlands: the cases of Bouwlust and Hoograven. In *City Futures Conference, Chicago, July* (pp. 8-10).

DiMaggio, P. (1988). Interest and agency in institutional theory. *Institutional patterns and organizations culture and environment*, 3-21.

Dongen, M. van (2016). *Is het speelkwartier voorbij?* Geraadpleegd op 17 april 2019, van: <https://www.gebiedsontwikkeling.nu/artikelen/het-speelkwartier-voorbij/>

Forrest, R., & Kearns, A. (2001). Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125-2143.

Friedkin, N. E. (2004). Social cohesion. *Annu. Rev. Sociol.*, 30, 409-425.

Gimeno, P. (n.d.). *Tragedie van de 'commons' en symbolisch geweld*. Geraadpleegd op 6 april 2019, van http://www.ethiekenmaatschappij.ugent.be/wp-content/uploads/2012/07/EM_21-1999-Gimeno.pdf

Graaf, K. de (2015). De woningmarkt bloeit weer op. Tien aandachtspunten voor compleet herstel. *NAW Magazine*, pp. 6-10.

Groot, H. de, Marlet, G., Teulings, C., & Vermeulen, W. (2010). *Stad en land* (Den Haag: Centraal Planbureau).

Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162, 1243-1248.

Hazeu, C. A. (2007). *Institutionele economie: een optiek op organisatie-en sturingsvraagstukken*. Coutinho.

Holmes Jr, R. M., Miller, T., Hitt, M. A., & Salmador, M. P. (2013). The interrelationships among informal institutions, formal institutions, and inward foreign direct investment. *Journal of Management*, 39(2), 531-566.

Hong, Y. (2018). Resident participation in urban renewal: Focused on Sewoon renewal promotion project and Kwun Tong town centre project. *Frontiers of architectural research*, 7(2), 197-210.

Huygen, A., & de Meere, F. (2008). *De invloed en effecten van sociale samenhang*. Verwey-Jonker Instituut: Utrecht.

Jonker-Verkaart, M. (2015). *Stedelijk ontwikkelen nieuwe stijl*. Platform31: Den Haag.

Jonkman, A. (2012). Doe-het-zelf-gebiedsontwikkeling: afboeken en uitgeven. *Rooilijn*, 45(2), 106-109.

Kang, M. (2015). *Development of Gangnam*. Seoul, Seoul Metropolitan Government.

Kearns, A., & Forrest, R. (2000). Social cohesion and multilevel urban governance. *Urban studies*, 37(5-6), 995-1017

Kresse, K. (2019). *Value capture ideals and Practice – The evolution of value capture policies in the case of Seoul, Republic of Korea*. Artikel in voorbereiding.

Li, Y., & Zahra, S. A. (2012). Formal institutions, culture, and venture capital activity: A cross-country analysis. *Journal of Business Venturing*, 27(1), 95-111.

McClave, J.T., Sincich, T., Knypstra, S. (2016). *Statistiek. 12^e Editie*. Pearson: Benelux.

Niederer (2016). *Organische gebiedsontwikkeling: blijvertej of pauzenummer?*

Geraadpleegd op 12 augustus 2019, van

<https://www.gebiedsontwikkeling.nu/artikelen/organisch-gebiedsontwikkeling-blijvertje-pauzenummer/>

Olson, M. (1965). *The logic of collective action: Public goods and the theory of groups*. Harvard University Press: Cambridge, USA.

Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University.

Ostrom, E. (2005). *Understanding Institutional Diversity*. Cambridge: Cambridge University.

Parker, P. & Johansson, M. (2011). *The uses and abuses of Elinor Ostrom's concept of commons in urban theorizing*. Department of Urban studies. Malmö University: Malmö.

Parsons, A. G. (2001). *The Association Between Daily Weather and Daily Shopping Patterns*. Australasian Marketing Journal.

Planbureau voor de Leefomgeving. (2012). *Organische gebiedsontwikkeling; Hoe flexibiliteit in stedelijke planning te bereiken*. Geraadpleegd op 6 april 2019, van www.pbl.nl

Planbureau voor de Leefomgeving & Urhahn Urban Design. (2012). *Vormgeven aan de spontane stad. Belemmeringen en kansen voor organische stedelijke herontwikkeling*. Den Haag: PBL.

Ploeg, P. van der (2016). *Ensie. Likert-schaal*. Geraadpleegd op 7 juni 2019, van <https://www.ensie.nl/piet-van-der-ploeg/likert-schaal>

Seoul Metropolitan Government (2003). *Seongbuk-gu, Sangwolgok Redevelopment*. Seoul, Seoul Metropolitan Government.

Seoul Metropolitan Government. (2016). *Seoul Urban Planning. Seoul, ready to share with the world!* Seoul: Seoul Metropolitan Government.

Soeterbroek, F. (2016). *Organische stads- en gebiedsontwikkeling crisishype? Mooi niet!* Geraadpleegd op 2 april 2019, van <https://www.gebiedsontwikkeling.nu/artikelen/organische-stads-en-gebiedsontwikkeling-crisishype-mooi-niet/>

Ten Have, F. (2016). *Winnaar MCD-scriptieprijs: Niks organische gebiedsontwikkeling, kaders en visie hebben we nodig*. Geraadpleegd op 4 april 2019, van <https://www.gebiedsontwikkeling.nu/artikelen/niks-organische-gebiedsontwikkeling-kaders-en-visie-hebben-we-nodig/>

Vennix, J. (2011). *Theorie en praktijk van empirisch onderzoek* (5e druk). Pearson Education Benelux: Amsterdam.

Verschuren, P. & Doorewaard, H. (2015). *Het ontwerpen van een onderzoek* (5e druk). Boom uitgevers: Amsterdam.

Vocht, A. de (2015). *Basishandboek SPSS 23*. Bijleveld Press: Utrecht.

Wisselkoers.nl. (2019). *Zuid-Koreaanse Won*. Geraadpleegd op 12 augustus 2019, van https://www.wisselkoers.nl/zuid-koreaanse_won

Bijlagen

Bijlage I: Survey

Introduction:

Hello,

We are students from the EWA Womans University and Radboud University (The Netherlands) and we are working together on a student project about the future development of this neighbourhood. Your opinion is important for our project, specifically for you as either an entrepreneur working in this area or as a resident living here. With the following statements we would like to learn about your opinions, so we can represent your views on what is best for this neighbourhood. Your response will be **anonymous** and treated completely confidential, the results will only be used for research purposes and will not be distributed in any other form. The survey will take circa 7 minutes to complete.

Thank you for your cooperation!

General Questions:

Q1: What is your age?

- A1. 0-17
- A2. 18-30,
- A3. 31-45
- A4. 46-60
- A5. 61->

Q2: What gender do you identify as?

- A1. male
- A2. female
- A3. other

Q3: What is your employment status?

- A1. employed full time
- A2. employed part time

- A3. unemployed
- A4. student
- A5. retired

Q4: What is your relation to this neighbourhood?

- A1. resident
- A2. entrepreneur
- A3. employee
- A5. both resident and work

Q5: In which scale is your neighbourhood network?

- A1. Alley
- A2. Block
- A3. Neighbourhood.
- A4. Elsewhere

Q6: What type of entrepreneur do you identify as?

- A1. Creative
- A2. Restaurant
- A3. Retail
- A4. Manufacturing

Q7: Where are you located?

- A1. Block 2
- A2. Block 3
- A3. Block 4
- A4. Block 5
- A5. Block 6.1
- A6. Block 6.2
- A7. Block 6.3
- A8. Block 6.4
- A9. Sewoon Sangga
- A10. Cheongye Sangga
- A11. Daerim Sangga
- A12. Sampung Sangga
- A13. PJ Hotel
- A14. Sinseong Sangga
- A15. Jinyang Sangga
- A16. N/a

Q8: How long have you been located in the neighbourhood?

- A1. 0-2 years
- A2. 2-5 years
- A3. 5-10 years
- A4. 10-20 year
- A5. 20 years or more

Q9: Do you own or rent property?

- A1. Rent
- A2. Own

Participation in Collective Action:

Q10: I am content with the current state of the neighbourhood.

Fully disagree											Fully agree
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Q11: I worry about the development of the area.

Fully disagree											Fully agree
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Q12: The government informs me on developments in this neighbourhood (for example public hearings, social media, news, etc.).

Fully disagree											Fully agree
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Q13: I have participated recently (the past 5 years) in activities to help improve the neighbourhood.

Fully disagree											Fully agree
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Q14: I have invested a lot of time in neighbourhood improving activities.

Fully disagree											Fully agree
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Q15: I have invested a lot of money in neighbourhood improving activities.

Fully disagree											Fully agree
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Factors that indicate extent of collective action*Government*

Q16: The government enables me to improve the neighbourhood (for example: subsidies, legal help, laws).

Fully disagree											Fully agree
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Q17: I know which institution to contact if I want to improve the neighbourhood.

Fully disagree											Fully agree
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Q18: I think my opinion is taken seriously by governmental institutions.

Fully disagree											Fully agree
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Q19: Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood.

Fully disagree											Fully agree
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Neighbours

Q20: I often talk with people in the neighbourhood.

Fully disagree												Fully agree
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

Q21: I have a lot friends in the neighbourhood.

Fully disagree												Fully agree
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

Q22: I feel a sense of community in the neighbourhood.

Fully disagree												Fully agree
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

Q23: I activate other people to help improve the neighbourhood.

Fully disagree												Fully agree
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

Q24: I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood.

Fully disagree												Fully agree
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

Q25: I told my neighbours about my plans for developments.

Fully disagree												Fully agree
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

Q26: There is a community neighbourhood organisation or community leader who helps me with the development of the neighbourhood.

Fully disagree												Fully agree
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

Personal

Q27: I think I can help improve the neighbourhood.

Fully disagree												Fully agree
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

Q28: I am willing to participate in improving the neighbourhood.

Fully disagree												Fully agree
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

Q29: I don't care what the government does with the neighbourhood as long as I am well compensated (For example: financially, housing, business opportunities).

Fully disagree												Fully agree
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

Q30: I fear to be financially damaged by the redevelopment of the neighbourhood.

Fully disagree												Fully agree
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		

Q31: On what scale are you most likely to invest in time, money and/or effort? (More answers are possible)

- A1. Individual property
- A2. Shared investment in public space
- A3. Shared investment in block where you are located
- A4. Shared investment in the neighbourhood

Other Questions

Q32: What is your current living situation?

- A1. Solitary
- A2. With partner
- A3. Family
- A4. With roommate(s)
- A5. Other

Q33: What is your highest achieved educational title?

- A1. none
- A2. primary school
- A3. middle school
- A4. vocational high school
- A5. general high school
- A6. junior college
- A7. university
- A8. I do not want to answer this question

Q34: What is your annual net income?

- A1. 0-15.000.000 won
- A2. 15.000.001-30.000.000 won
- A3. 30.000.001-45.000.000 won
- A4. 45.000.001-60.000.000 won
- A5. 60.000.001+ won
- A6. I do not want to answer this question

Thank you for your cooperation.

Bijlage II: Kruistabel leeftijd met geslacht

What is your age? * What gender do you identify as? Crosstabulation					
			What gender do you identify as?		Total
			male	female	
What is your age?	0 - 17	Count	1	0	1
		% within What gender do you identify as?	0,4%	0,0%	0,4%
	18 - 30	Count	14	6	20
		% within What gender do you identify as?	6,2%	10,7%	7,1%
	31 - 45	Count	47	7	54
		% within What gender do you identify as?	20,8%	12,5%	19,1%
	46 - 60	Count	105	35	140
		% within What gender do you identify as?	46,5%	62,5%	49,6%
	61 +	Count	59	8	67
		% within What gender do you identify as?	26,1%	14,3%	23,8%

Total	Count	226	56	282
	% within What gender do you identify as?	100,0%	100,0%	100,0%

Bijlage III: Cronbach's Alpha formele instituties

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Regulations and/or laws restrict me to improve the neighbourhood	15,7845	124,886	-,258	,778
I think my opinion is taken seriously by governmental institutions - 1	18,9788	80,226	,580	,494
I know which institution to contact if I want to improve the neighbourhood - 1	17,8693	78,547	,450	,536
The government enables me to improve the neighbourhood (For example: subsidies, legal	18,6643	73,607	,634	,457

help, laws) - 1				
The government informs me on the developments in this neighbourhood (For example: public hearings, social media, news, etc) - 1	17,7703	79,773	,483	,524
There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1	18,2827	85,601	,400	,560

Bijlage IV: Multicollineariteit

Cramers'V toets

Huur_of_koop * Vertrouwen_netwerk_beslissingen		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,152	,775
	Cramer's V	,152	,775
N of Valid Cases		280	

Huur_of_koop * Activeer_anderen		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,169	,631
	Cramer's V	,169	,631
N of Valid Cases		280	

Huur_of_koop * Gemeenschapsgevoel_buurt		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,173	,593
	Cramer's V	,173	,593

N of Valid Cases	280	
------------------	-----	--

Huur_of_koop * Vrienden_in_buurt		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,244	,081
	Cramer's V	,244	,081
N of Valid Cases		280	

Huur_of_koop * Praten_met_buren		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,188	,454
	Cramer's V	,188	,454
N of Valid Cases		280	

Huur_of_koop * Verblijfsduur		Value	Approximate Significance
Nominal by Nominal	Phi	,109	,502
	Cramer's V	,109	,502
N of Valid Cases		280	

Pearsons'R toets voor sociale cohesie

Correlations							
	I often talk with people in the neighbourhood - 1	I have a lot of friends in the neighbourhood - 1	I feel a sense of community in the neighbourhood - 1	I activate other people to help improve the neighbourhood - 1	I trust my network to make right decisions regarding the developments in the	Do you own or rent property?	For how long have you been located in the neighbourhood?

						neighbourhood - 1		
I often talk with people in the neighbourhood - 1	Pearson Correlation	1	,615**	,562**	,394**	,194**	,013	,228**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,001	,823	,000
	N	283	283	283	283	283	280	283
I have a lot of friends in the neighbourhood - 1	Pearson Correlation	,615**	1	,702**	,302**	,147*	,028	,376**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,013	,637	,000
	N	283	283	283	283	283	280	283
I feel a sense of community in the neighbourhood - 1	Pearson Correlation	,562**	,702**	1	,456**	,283**	,022	,270**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000	,709	,000
	N	283	283	283	283	283	280	283
I activate other people to help improve the neighbourhood - 1	Pearson Correlation	,394**	,302**	,456**	1	,397**	,015	,099
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,804	,098
	N	283	283	283	283	283	280	283
I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood - 1	Pearson Correlation	,194**	,147*	,283**	,397**	1	,024	,008
	Sig. (2-tailed)	,001	,013	,000	,000		,691	,898
	N	283	283	283	283	283	280	283
Do you own or rent property?	Pearson Correlation	,013	,028	,022	,015	,024	1	,042
	Sig. (2-tailed)	,823	,637	,709	,804	,691		,488

	N	280	280	280	280	280	280	280
For how long have you been located in the neighbourhood?	Pearson Correlation	,228**	,376**	,270**	,099	,008	,042	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,098	,898	,488	
	N	283	283	283	283	283	280	283
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).								
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).								

Pearsons'R toets voor formele instituties.

Correlations						
		The government informs me on the developments in this neighbourhood (For example: public hearings, social media, news, etc) - 1	The government enables me to improve the neighbourhood (For example: subsidies, legal help, laws) - 1	I know which institution to contact if I want to improve the neighbourhood - 1	I think my opinion is taken seriously by governmental institutions - 1	There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1
The government informs me on the developments in this neighbourhood (For example: public hearings, social media, news, etc) - 1	Pearson Correlation	1	,527**	,299**	,477**	,277**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000
	N	283	283	283	283	283
The government enables me to	Pearson Correlation	,527**	1	,498**	,527**	,371**

improve the neighbourhood (For example: subsidies, legal help, laws) - 1	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,000
	N	283	283	283	283	283
I know which institution to contact if I want to improve the neighbourhood - 1	Pearson Correlation	,299**	,498**	1	,451**	,355**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000
	N	283	283	283	283	283
I think my opinion is taken seriously by governmental institutions - 1	Pearson Correlation	,477**	,527**	,451**	1	,371**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000
	N	283	283	283	283	283
There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1	Pearson Correlation	,277**	,371**	,355**	,371**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	
	N	283	283	283	283	283
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).						

Bijlage V: Multiple regressie analyse

Invloed van sociale cohesie op de mate van samenwerking

Model Summary ^b				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.634 ^a	.402	.387	8,33868
a. Predictors: (Constant), I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood - 1, For how long have you been located in the neighbourhood?, Do you own or rent property?, I often talk with people in the neighbourhood - 1, I activate other people to help improve the neighbourhood - 1, I feel a sense of community in the neighbourhood - 1, I have a lot of friends in the neighbourhood - 1				
b. Dependent Variable: Mate van samenwerking				

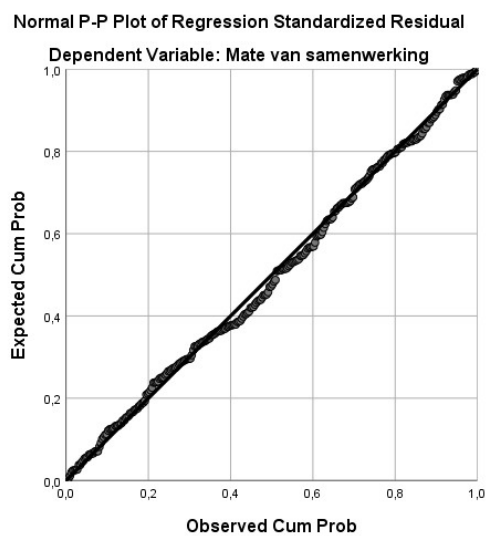
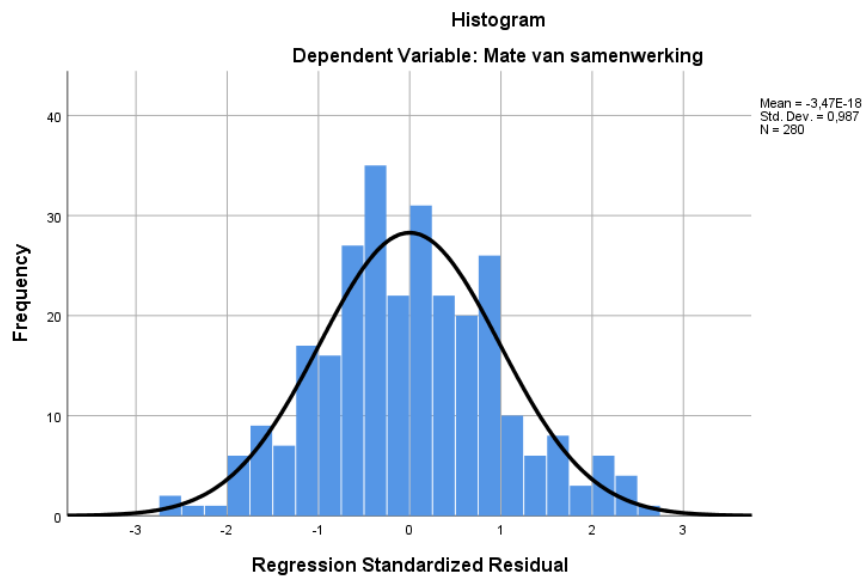
ANOVA ^a					
Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.

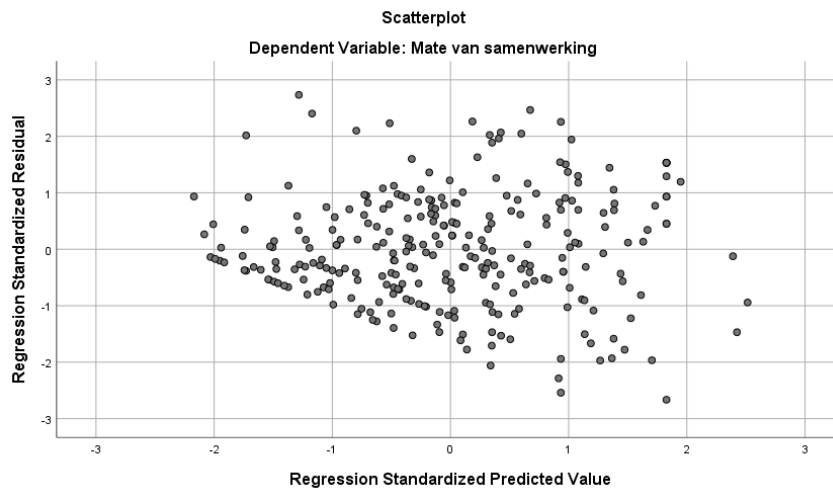
1	Regression	12736,717	7	1819,531	26,168	,000 ^b
	Residual	18913,154	272	69,534		
	Total	31649,871	279			
a. Dependent Variable: Mate van samenwerking						
b. Predictors: (Constant), I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood - 1, For how long have you been located in the neighbourhood?, Do you own or rent property?, I often talk with people in the neighbourhood - 1, I activate other people to help improve the neighbourhood - 1, I feel a sense of community in the neighbourhood - 1, I have a lot of friends in the neighbourhood - 1						

Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-3,364	2,045		-1,645	,101
	For how long have you been located in the neighbourhood?	,833	,400	,105	2,082	,038
	I often talk with people in the neighbourhood - 1	,114	,261	,027	,438	,662
	I have a lot of friends in the neighbourhood - 1	,125	,275	,033	,453	,651
	I feel a sense of community in the neighbourhood - 1	,241	,263	,066	,917	,360
	I activate other people to help improve the neighbourhood - 1	1,559	,197	,443	7,900	,000
	Do you own or rent property?	4,637	1,613	,135	2,874	,004
	I trust my network to make right decisions regarding the developments in the neighbourhood - 1	,604	,180	,173	3,364	,001
a. Dependent Variable: Mate van samenwerking						

Residuals Statistics ^a					
	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	,2090	31,8630	14,8786	6,75658	280
Residual	-22,22605	22,79412	,00000	8,23341	280

Std. Predicted Value	-2,171	2,514	,000	1,000	280
Std. Residual	-2,665	2,734	,000	,987	280
a. Dependent Variable: Mate van samenwerking					

Invloed van sociale cohesie totaal op de mate van samenwerking

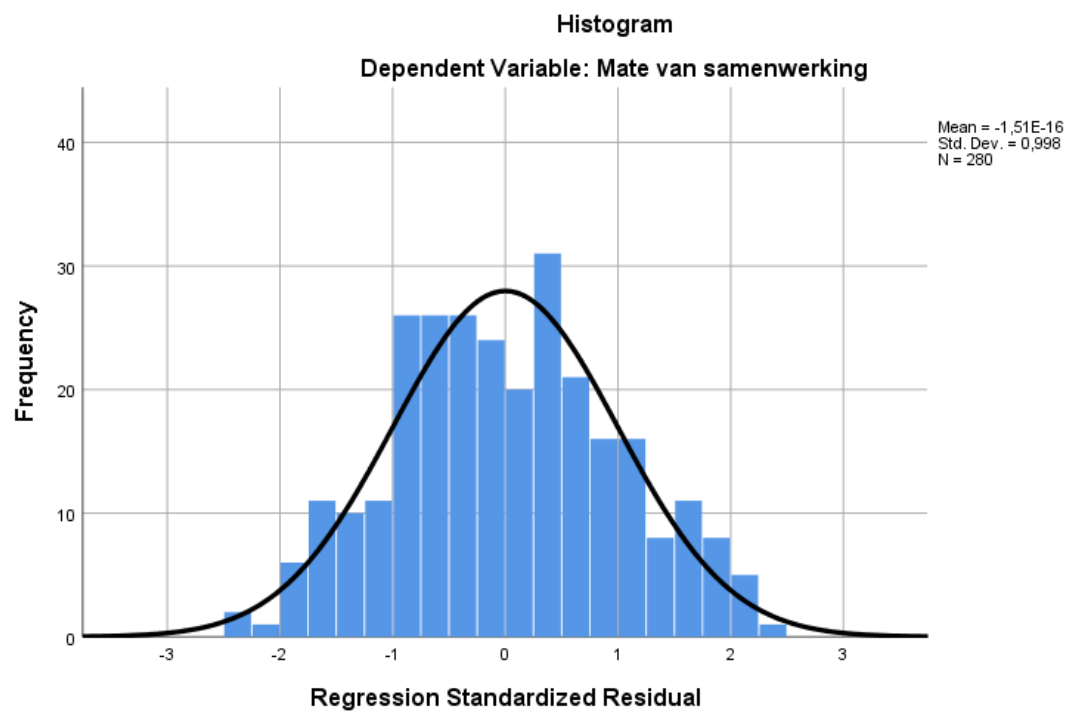
Model Summary ^b				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,551 ^a	,303	,301	8,90616
a. Predictors: (Constant), Sociale_Cohesie_Totaal				
b. Dependent Variable: Mate van samenwerking				

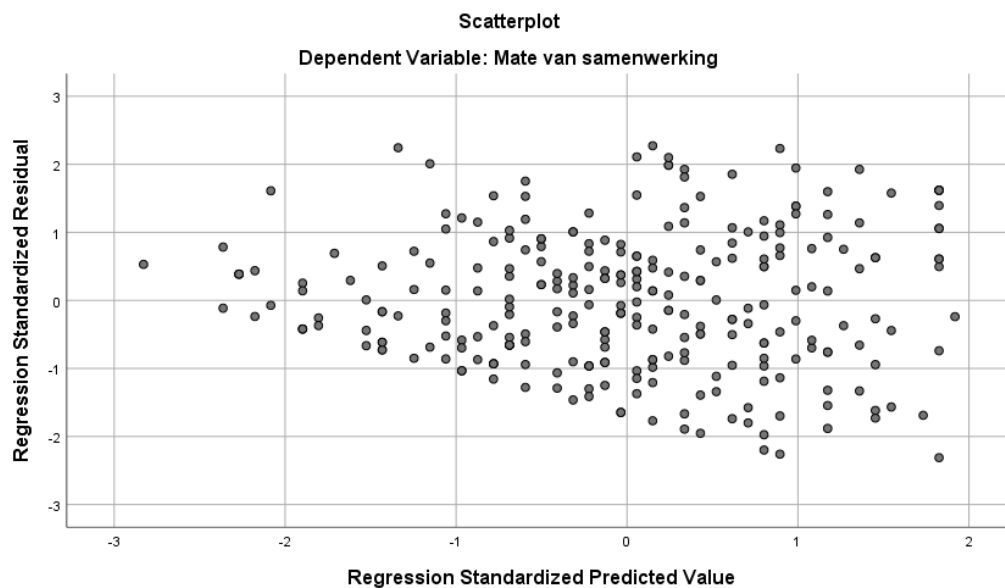
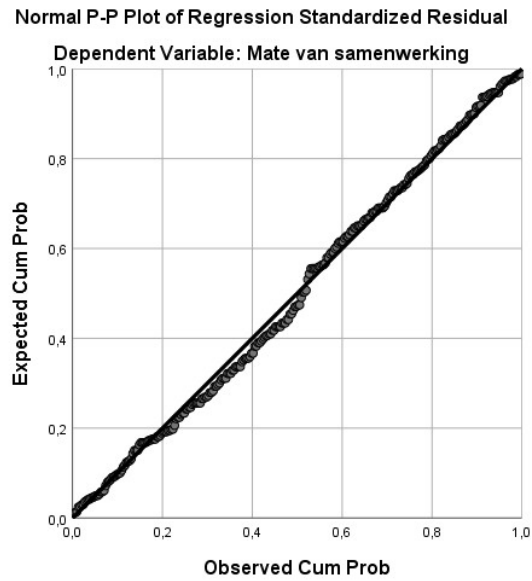
ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	9599,004	1	9599,004	121,017	,000 ^b
	Residual	22050,867	278	79,320		
	Total	31649,871	279			
a. Dependent Variable: Mate van samenwerking						
b. Predictors: (Constant), Sociale_Cohesie_Totaal						

Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-4.441	1.835		-2.420	.016

	Sociale_Cohesie_Totaal	,546	,050	,551	11,001	,000
a. Dependent Variable: Mate van samenwerking						

Residuals Statistics ^a					
	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	-1,7115	26,1303	14,8786	5,86558	280
Residual	-20,58441	20,24211	,00000	8,89018	280
Std. Predicted Value	-2,828	1,918	,000	1,000	280
Std. Residual	-2,311	2,273	,000	,998	280
a. Dependent Variable: Mate van samenwerking					

Invloed van formele instituties op sociale cohesie

Model Summary ^b				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,400 ^a	,160	,145	9,93472
a. Predictors: (Constant), There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the				

development of the neighbourhood - 1, The government informs me on the developments in this neighbourhood (For example: public hearings, social media, news, etc) - 1, I know which institution to contact if I want to improve the neighbourhood - 1, I think my opinion is taken seriously by governmental institutions - 1, The government enables me to improve the neighbourhood (For example: subsidies, legal help, laws) - 1

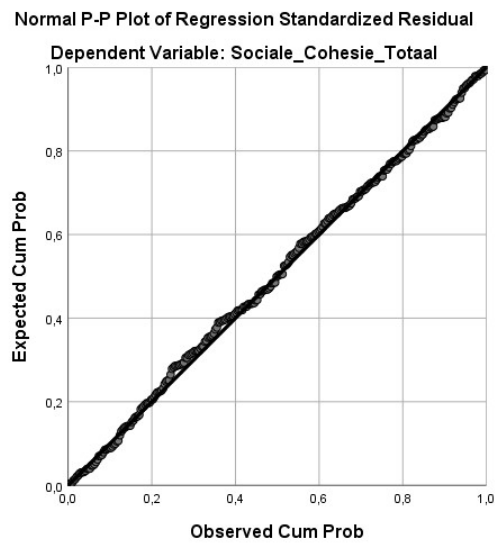
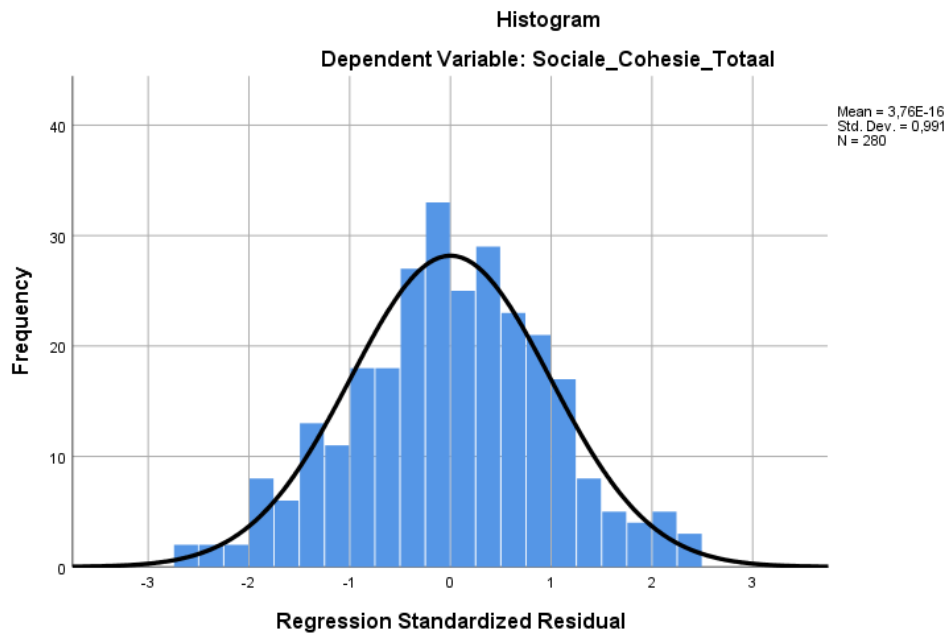
b. Dependent Variable: Sociale_Cohesie_Totaal

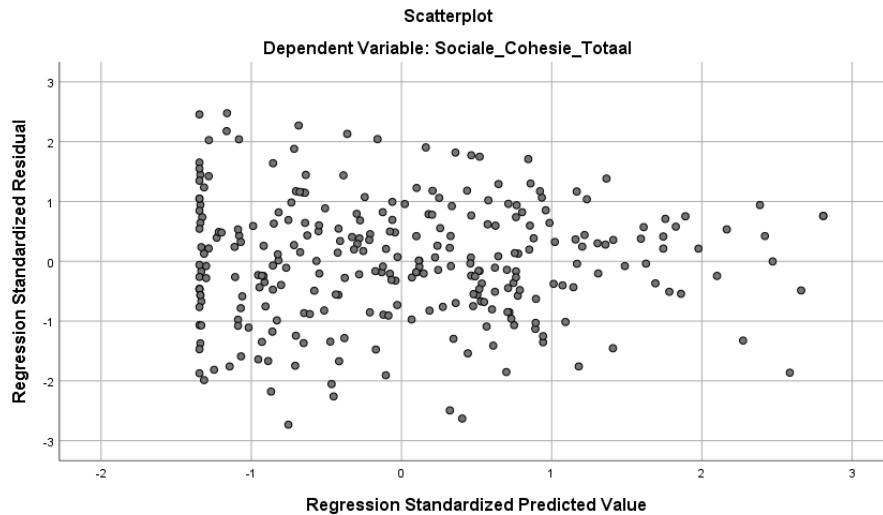
ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	5165,132	5	1033,026	10,466	,000 ^b
	Residual	27043,436	274	98,699		
	Total	32208,568	279			
a. Dependent Variable: Sociale_Cohesie_Totaal						
b. Predictors: (Constant), There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1, The government informs me on the developments in this neighbourhood (For example: public hearings, social media, news, etc) - 1, I know which institution to contact if I want to improve the neighbourhood - 1, I think my opinion is taken seriously by governmental institutions - 1, The government enables me to improve the neighbourhood (For example: subsidies, legal help, laws) - 1						

Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	29,600	1,082		27,347	,000
	The government informs me on the developments in this neighbourhood (For example: public hearings, social media, news, etc) - 1	,027	,232	,008	,115	,909
	The government enables me to improve the neighbourhood (For example:	,096	,260	,027	,368	,713

	subsidies, legal help, laws) - 1					
	I know which institution to contact if I want to improve the neighbourhood - 1	,776	,213	,243	3,640	,000
	I think my opinion is taken seriously by governmental institutions - 1	,336	,274	,087	1,225	,222
	There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1	,553	,222	,154	2,486	,014
a. Dependent Variable: Sociale_Cohesie_Totaal						

Residuals Statistics ^a					
	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	29,6003	47,4697	35,3893	4,30268	280
Residual	-27,14871	24,60834	,00000	9,84530	280
Std. Predicted Value	-1,345	2,808	,000	1,000	280
Std. Residual	-2,733	2,477	,000	,991	280
a. Dependent Variable: Sociale_Cohesie_Totaal					

Invloed van formele instituties op de mate van samenwerking

Model Summary^b				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,560 ^a	,313	,301	8,91508
a. Predictors: (Constant), There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1, The government informs me on the developments in this neighbourhood (For example: public hearings, social media, news, etc) - 1, I know which institution to contact if I want to improve the neighbourhood - 1, I think my opinion is taken seriously by governmental institutions - 1, The government enables me to improve the neighbourhood (For example: subsidies, legal help, laws) - 1				
b. Dependent Variable: Mate van samenwerking				

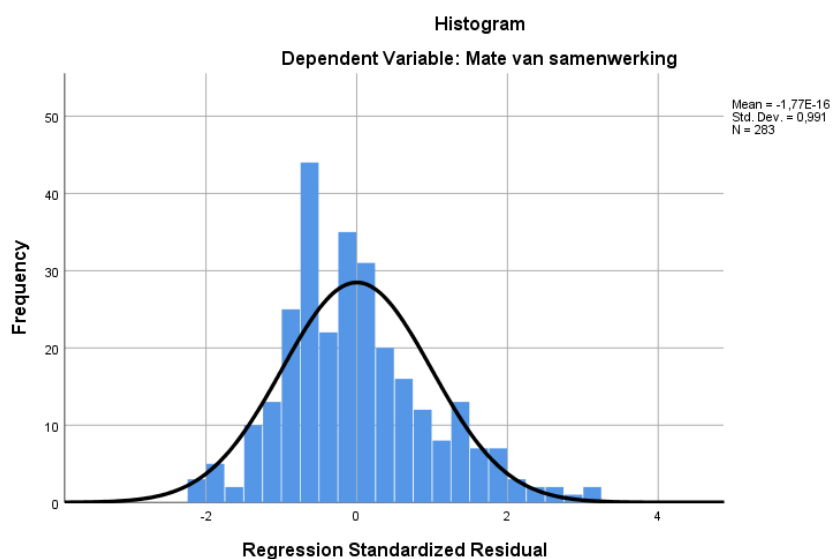
ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	10045,929	5	2009,186	25,280	,000 ^b
	Residual	22015,591	277	79,479		
	Total	32061,519	282			
a. Dependent Variable: Mate van samenwerking						
b. Predictors: (Constant), There is a community neighbourhood organization or community leader who helps me with the development of the neighbourhood - 1, The government informs me on the developments in this neighbourhood (For example: public hearings, social media,						

news, etc) - 1, I know which institution to contact if I want to improve the neighbourhood - 1, I think my opinion is taken seriously by governmental institutions - 1, The government enables me to improve the neighbourhood (For example: subsidies, legal help, laws) - 1

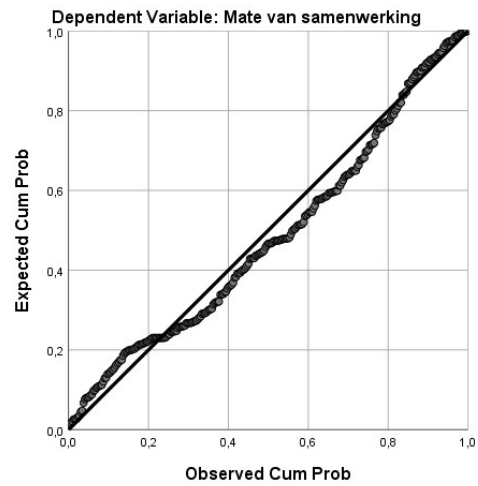
Coefficients ^a						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	6,582	,963		6,835	,000
	The government informs me on the developments in this neighbourhood (For example: public hearings, social media, news, etc) - 1	,149	,208	,044	,717	,474
	The government enables me to improve the neighbourhood (For example: subsidies, legal help, laws) - 1	,457	,233	,132	1,963	,051
	I know which institution to contact if I want to improve the neighbourhood - 1	,831	,191	,262	4,350	,000
	I think my opinion is taken seriously by governmental institutions - 1	,111	,246	,029	,451	,652
	There is a community neighbourhood organization or community leader	,976	,199	,274	4,903	,000

	who helps me with the development of the neighbourhood - 1					
a. Dependent Variable: Mate van samenwerking						

Residuals Statistics ^a					
	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	6,5821	31,8335	14,7986	5,96857	283
Residual	-19,95217	28,41795	,00000	8,83569	283
Std. Predicted Value	-1,377	2,854	,000	1,000	283
Std. Residual	-2,238	3,188	,000	,991	283
a. Dependent Variable: Mate van samenwerking					

Normal P-P Plot of Regression Standardized Residual

Scatterplot

